

Dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas*

Dr. sc. Zoran Burić**

Dr. sc. Marin Bonačić***

PRAVA OBRANE U RAZLIČITIM STADIJIMA HRVATSKOG KAZNENOG POSTUPKA: REZULTATI ISTRAŽIVANJA PRAKSE****

U radu se razmatra normativni okvir i ostvarenje prava na tumačenje i prevođenje, prava na obavještanje (o pravima i optužbi) te prava na branitelja u različitim stadijima hrvatskog kaznenog postupka: pred policijom, pred državnim odvjetnikom i pred sudom. Riječ je o drugoj fazi istraživanja prava obrane u kaznenom postupku, koja se temelji na prethodno provedenom i objavljenom istraživanju utjecaja europskih pravnih standarda na hrvatsko kazneno procesno pravo. Cilj empirijskog istraživanja bio je kroz analizu normativnog okvira i iskustava četiri skupine praktičara detektirati i analizirati nedostatke postojećeg normativnog uređenja i prakse. Istraživanje se sastojalo od dvije faze: u prvoj fazi istraživanje je provedeno polustrukturiranim intervjuima s policijskim službenicima, državnim odvjetnicima, sucima i braniteljima, a u drugoj, radi produbljenja spoznaja i razjašnjenja

---

* Dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas, izvanredna profesorica na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

** Dr. sc. Zoran Burić, docent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

*** Dr. sc. Marin Bonačić, docent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**** Ovaj se rad temelji na istraživanju provedenom u sklopu projekta "Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj", koji sufinanciraju Program za pravosuđe Europske unije i Ured za udruge Vlade RH. Projekt provodi Hrvatski pravni centar u partnerstvu s Hrvatskom udrugom za europsko kazneno pravo i Hrvatskim udruženjem za kaznene znanosti i praksu. Za sadržaj ovog dokumenta odgovorni su isključivo autori i ne može se ni u kojem slučaju smatrati da odražava stavove Europske komisije ili Ureda za udruge Vlade RH.

Projekt se provodi u suradnji s Pravnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu te uz potporu Državnog odvjetništva RH, Hrvatske odvjetničke komore, Ministarstva unutarnjih poslova RH i Vrhovnog suda RH.

Rad predstavlja analizu hrvatskog normativnog uređenja i prakse ostvarivanja prava obrane u različitim stadijima kaznenog postupka i drugi je dio studije istih autora objavljene u HLJKZP 1 (2016).

nja preostalih nejasnoća, metodom fokus-grupa s istim skupinama ispitanika. Istraživanje je pokazalo da najveći problemi u ostvarenju prava okrivljenika postoje u najranijoj fazi prethodnog postupka, u postupku pred policijom. Utvrđeno je da je glavni čimbenik koji utječe na to zakonska podnormiranost te faze u odnosu na jamstva zaštite temeljnih ljudskih prava okrivljenika. Uz utvrđenje nedostataka, istraživanje pruža uvid u normativno uređenje i praksu ostvarenja proučavanih prava obrane te autori iznose niz prijedloga za poboljšanje sadašnjeg stanja.

Ključne riječi: prava obrane, pravo na tumačenje i prevođenje, pravo na obavještanje, pravo na branitelja, uvid u spis predmeta, hrvatski kazneni postupak

I. UVODNE NAPOMENE O PREDMETU I METODOLOGIJI ISTRAŽIVANJA

Posljednjih nekoliko godina hrvatsko kazнено procesno pravo razvija se pod izravnim utjecajem kaznenog prava Europske unije, a najintenzivniji razvoj prolazi u segmentu koji se tiče temeljnih prava okrivljenika u kaznenom postupku: prava na tumačenje i prevođenje, prava na obavještanje (o pravima i optužbi) i prava na branitelja. Riječ je o pravima koja uređuju tri direktive,¹ koje moraju biti implementirane u hrvatski pravni sustav, a koje pred hrvatskog zakonodavca i praksu postavljaju niz izazova. Naime prethodno provedeno znanstveno istraživanje, koje je problematici unapređenja prava obrane pristupilo kroz prizmu europskih pravnih standarda, upozorilo je na neke specifičnosti pojedinih stadija hrvatskog kaznenog postupka i moguće probleme u ostvarivanju temeljnih prava obrane u praksi, koje je potrebno detaljno istražiti.² Na temelju rezultata te uvodne studije koncipirano je istraživanje koje je

---

¹ Direktiva 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima (Sl. l. EU L/280, 26. 10. 2010.) (dalje: Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje), Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku (Sl. l. EU L 142, 1. 6. 2012.) (dalje: Direktiva o pravu na obavještanje) i Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (Sl. l. EU L 249, 6. 11. 2013.) (dalje: Direktiva o pravu na branitelja).

² V. Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran; Bonačić, Marin, *Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: Pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda*, HLJKZP 1 (2016), str. 55-57.

u prvoj fazi provedeno metodom polustrukturiranih intervjua, a u drugoj fazi metodom fokus-grupa.³

Empirijsko istraživanje metodom polustrukturiranih intervjua provedeno je od 31. svibnja do 22. srpnja 2016. godine u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu. Uzorak je činilo 48 stručnjaka, od čega 24 iz Zagreba, a 24 iz ostalih gradova. Bilo je zastupljeno po 12 ispitanika iz svake od sljedeće četiri skupine: državni odvjetnici, odvjetnici, policijski službenici i suci. Skupina državnih odvjetnika obuhvaćala je djelatnike općinskih državnih odvjetništava (pet), županijskih državnih odvjetništava (pet) i USKOK-a (dva). Skupinu odvjetnika činile su osobe s relevantnim iskustvom u ulozi branitelja u kaznenom postupku. Uzorak policijskih službenika uključivao je dva djelatnika policijskih postaja; djelatnike Sektora kriminalističke policije iz četiri policijske uprave; četiri djelatnika Policijskog nacionalnog ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Službe za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta u četiri zastupljene regije; jednog djelatnika Uprave kriminalističke policije, Sektora općeg kriminaliteta, terorizma i ratnih zločina, Službe općeg kriminaliteta; te jednog djelatnika Uprave kriminalističke policije, Sektora za potporu kriminalističke policije, Službe za međunarodnu policijsku suradnju. U uzorak je bio uključen po jedan sudac općinskog i jedan sudac županijskog suda (kaznenih odjela) u Osijeku, Rijeci i Splitu te po tri suca Općinskog kaznenog suda u Zagrebu i Kaznenog odjela I. stupnja Županijskog suda u Zagrebu. Za svaku od uključenih profesionalnih skupina izrađen je poseban protokol za provođenje intervjua, prilagođen specifičnostima njihovih uloga u kaznenom postupku. Prosječno trajanje intervjua bilo je oko sat vremena za intervjue provedene s državnim odvjetnicima (60 minuta), odvjetnicima (braniteljima) (60 minuta) i policijskim službenicima (70 minuta). Prosječno trajanje intervjua sa sucima bilo je znatno kraće (32 minute), što je odraz činjenice da je upitnik za tu skupinu sadržavao manji broj pitanja.

Nakon provođenja polustrukturiranih intervjua, u drugoj fazi empirijskog istraživanja korištena je metoda fokus-grupa. Fokus-grupe održane su u Zagrebu od 16. rujna do 14. listopada 2016. godine. Provedeno je pet grupnih rasprava, od kojih su četiri bile homogene u odnosu na pripadnost sudionika određenoj profesionalnoj skupini (državni odvjetnici, odvjetnici (branitelji), policijski službenici i suci), dok je peta fokus-grupa bila multiprofesionalna te

---

³ Ovim putem autori iskazuju veliku zahvalnost gospođi Ivani Eterović iz Hrvatskog pravnog centra, voditeljici projekta "Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj", koja je osmislila metodologiju empirijskog dijela istraživanja te bila ključna osoba u organizaciji intervjua i fokus-grupa. Također zahvaljujemo svim sucima, državnim odvjetnicima, odvjetnicima i policijskim službenicima koji su sudjelovanjem u provođenju intervjua, kao i u radu fokus-grupa, dali važan doprinos u ostvarivanju rezultata istraživanja. Zahvaljujemo i svim suradnicima na projektu koji su proveli intervjuiranje ispitanika.

je uključivala predstavnike svih navedenih profesionalnih skupina. Sedamnaest ispitanika bilo je iz Zagreba, dok ih je deset bilo iz drugih gradova uključenih u istraživanje, dakle iz Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba.⁴ Za svaku od fokus-grupa izrađen je poseban protokol za provođenje grupne rasprave. Odabir pitanja i tema za raspravu temeljio se na analizi rezultata prvog dijela istraživanja (intervjua). Grupne su rasprave u pravilu trajale između 90 i 120 minuta.

Cilj istraživanja bio je kroz analizu normativnog okvira i iskustava četiri skupine praktičara, a na temelju ranije provedenog prvog dijela istraživanja – studije europskih pravnih standarda, detektirati i analizirati nedostatke postojećeg normativnog uređenja i prakse. Provedena je kvalitativna analiza saznanja dobivenih iz provedenih intervjua i razgovora u fokus-grupama te su izneseni generalni rezultati. Budući da je riječ o izrazito širokoj i višedimenzionalnoj problematici prava obrane, ovaj dio istraživanja bio je usredotočen ponajprije na praktične aspekte ostvarivanja prava, i to onih segmenata na koje je upozorila već spomenuta prije provedena i objavljena uvodna studija, pa stoga oba dijela istraživanja valja promatrati kao cjelinu.

II. POSTUPAK PRED POLICIJOM (OBAVIJESNI RAZGOVORI U POLICIJSKIM PROSTORIJAMA)

1. Uvodno o problematici razlikovanja između „građana“ i osumnjičenika

Kada se radi o osobama kojima u vezi s kaznenim postupkom nije oduzeta sloboda (nisu uhićene), policijsko postupanje različito je uređeno u odnosu na „građane“ i u odnosu na osumnjičenike. Pri tom je građanin osoba koja nije osumnjičena da je počinila kazneno djelo, a policija ima opravdanih razloga smatrati da joj ta osoba može dati obavijesti koje bi mogle biti od koristi za uspješno vođenje kaznenog postupka.⁵ U teoriji kaznenog procesnog prava o toj se osobi govori kao o „presumptivnom svjedoku“.⁶ Osumnjičenik je s druge strane „osoba protiv koje kazneni postupak još nije započeo, ali kojeg tijela kaznenog progona sumnjiče za počinjenje određenog kaznenog djela te prema njemu poduzimaju pojedine radnje i mjere koje prethode kaznenom postupku,

---

⁴ Relativna dominacija sudionika iz Zagreba u ukupnom broju sudionika odražava činjenicu da su fokus-grupu policijskih službenika činili isključivo policijski službenici koji rade u Zagrebu, na temelju odluke Ravnateljstva policije.

⁵ Prema odredbi čl. 40. st. 1. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima (NN 76/2009, 92/2014, dalje u bilješcima: ZPPO) na razgovor radi prikupljanja obavijesti može se pozvati „osobu za koju je vjerojatno da raspolaze s obavijestima korisnim za obavljanje policijskog posla“.

⁶ Krapac, Davor, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2015, str. 494.

a u cilju razjašnjenja te sumnje“.⁷ I od jedne i od druge kategorije osoba policijski službenici mogu „prikupljati obavijesti“ (v. čl. 208. ZKP-a).⁸

Prava zajamčena direktivama pripadaju osumnjičeniku od najranijih faza postupka,⁹ uključujući i fazu prikupljanja obavijesti od strane policije.¹⁰ Osnovna pretpostavka za to da osumnjičenik može ostvarivati direktivama zajamčena prava jest da policijski službenici u toj fazi postupka različito postupaju u odnosu na građane i u odnosu na osumnjičenike. Prva skupina pitanja koja je upućena policijskim službenicima odnosila se na ispitivanje mjere u kojoj su policijski službenici svjesni potrebe razlikovanja građana od osumnjičenika u fazi prikupljanja obavijesti te koliko dosljedno navedeno razlikovanje provode.

Policijski službenici upitani su postupaju li jednako ili različito u odnosu na građane i na osumnjičenike prilikom pozivanja na obavijesni razgovor. U skladu sa ZKP-om moglo se očekivati da se pozivanje na obavijesni razgovor tih dviju kategorija osoba razlikuje s obzirom na to da poziv na obavijesni razgovor osumnjičeniku treba sadržavati i upozorenje da u slučaju neopravdanog izostanka može biti prisilno doveden u policijske prostorije (v. čl. 208. st. 4. ZKP-a). Kroz dane odgovore policijski su se službenici podijelili u dvije skupine: u one koji su naveli da takvo razlikovanje provode i one koji su naveli da sa svima prilikom prikupljanja obavijesti postupaju na jednak način. Kada se provodi razlikovanje, ono se sastoji u naznaci poziva li se osoba u svojstvu osumnjičenika ili građanina te u upozorenju da se osumnjičenik, ako se ne odazove pozivu, može prisilno dovesti. Oni koji to razlikovanje ne poznaju navode da se u fazi izvida kaznenih djela sve osobe na informativne razgovore pozivaju u svojstvu građana. Kao obrazloženje za takvo postupanje navode da obavijesni razgovori služe tome da bi se odredilo tko je osoba osumnjičenika, a nakon što se to ustanovi, poduzimaju se zakonom propisane formalne radnje.

---

⁷ *Ibid.*, str. 231. Prema definiciji iz čl. 202. st. 2. t. 1. ZKP-a osumnjičenik je „osoba protiv koje je podnesena kaznena prijava ili se provode izvidi ili je provedena hitna dokazna radnja“.

⁸ Po tome je hrvatsko pravo različito od njemačkog prava, iz kojeg je preuzet pojam obavijesnog razgovora kao sintagma koja se uobičajeno upotrebljava za označavanje radnje kojom se prikupljaju obavijesti od građana. U njemačkom se pravu obavijesni razgovori mogu provoditi jedino s osobama koje nisu osumnjičene da su počinile kazneno djelo, dok se osumnjičenike može jedino ispitivati, i to na način da se pri tom poštuju sve procesne garancije, uključujući i obavijest o pravima. V. Karas, Željko, *Sudska praksa u postupanju redarstvenih vlasti: Obavijesni razgovor i prepoznavanje*, Policija i sigurnost 1 (2009), str. 95. Općenito o specifičnostima obavijesnih razgovora u hrvatskom kaznenopravnom sustavu i pogledu na njih iz komparativnog gledišta v. Ivičević Karas, Elizabeta, *Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava*, HLJKZP 2 (2015), str. 368-374.

⁹ Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 15-16.

¹⁰ U odnosu na trenutak od kojeg osumnjičenik treba biti obaviješten o svojim pravima i o onome što mu se stavlja na teret recital 19 Direktive o pravu na obavještanje navodi da se to mora dogoditi „najkasnije prije prvog službenog saslušanja osumnjičenika ili okrivljenika od strane policije ili od strane drugog nadležnog tijela“.

Policijski su službenici također upitani postupaju li prilikom provođenja obavijesnih razgovora na jednak način s građanima i s osumnjičenicima te da, ako postoje razlike u postupanju, objasne u čemu oneastoje. U uvodnoj studiji istaknuto je da odredbe Direktive o pravu na obavješavanje nisu adekvatno transponirane u naš pravni sustav jer u ZKP nisu unesene odredbe kojima bi se osumnjičenicima prije provođenja obavijesnih razgovora zagarantiralo obavješavanje o pravima i o optužbi.¹¹ Određene garancije za osumnjičeni ke koji se pozivaju na obavijesne razgovore ipak su unesene u Zakon o policijskim poslovima i ovlastima¹² (dalje u tekstu: ZPPO) njegovim izmjenama i dopunama iz srpnja 2014. godine.¹³ Tim je izmjenama u tekst zakona unesen novi čl. 11.f, koji određuje da će se osumnjičeni ke koji se odazvao pozivu policije radi prikupljanja obavijesti poučiti o: razlozima pozivanja i osnovama sumnje protiv njega, pravu na tumačenje i prevođenje, pravu da nije dužan iskazivati niti odgovarati na pitanja te da po završetku prikupljanja obavijesti ili po isteku šest sati od trenutka dolaska u policijske prostorije iste može odmah napustiti. U skladu s tom odredbom moglo se očekivati da je posebnost obavijesnog razgovora koji se provodi s osumnjičeni kom da se prije početka razgovora osumnjičeni ke obavješava o osnovama sumnje i o navedenim pravima. Na temelju odgovora koje smo dobili od policijskih službenika čini se da se odredba čl. 11.f ZPPO-a ne primjenjuje u praksi, ali je o tome na temelju prikupljenih informacija nemoguće donijeti jednoznačan zaključak.

Zaključno se u odnosu na razlikovanje između građana i osumnjičeni ka u fazi prikupljanja obavijesti može utvrditi da svi policijski službenici ne poznaju dovoljno jasno tu razliku, pa se ona onda dosljedno i ne provodi u praksi. Čini se da znatan broj policijskih službenika smatra da osoba stječe status osumnjičeni ka tek uhićenjem, odnosno poduzimanjem neke druge formalne dokazne radnje protiv te osobe. U tom se dijelu rezultati ovog istraživanja podudaraju s rezultatima jednog ranijeg istraživanja, čiji je predmet također bilo postupanje policije u odnosu na osumnjičeni ke, ali ipak primarno vezano uz pravo na branitelja.¹⁴ Takvo postupanje dovodi do situacija u kojima se osumnjičeni ku uskraćuju prava koja ima po direktivama, ali i po hrvatskom pravu kojim su te direktive transponirane u naš pravni sustav, konkretno prema čl. 11.f ZPPO-a. U odnosu na tu odredbu bilo bi prikladnije da su odredbe kojima se uređuje obavješavanje osumnjičeni ka o pravima transponirane u tekst ZKP-a, u koji su uostalom transponirane i druge odredbe Direktive o pravu na obavješavanje.

---

¹¹ Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 55.

¹² NN 76/2009.

¹³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, NN 92/2014.

¹⁴ Burić, Zoran, *Qualitative Report: Croatia*, u Schumann/Bruckmüller/Soyer, *Pre-Trial Emergency Defence*, Intersentia, Wien-Graz, 2012, str. 300-301.

2. Pravo na obavijest

Cilj ovoga dijela istraživanja bio je saznati na koji način policijski službenici osobe koje su osumnjičene da su počinile kazneno djelo obavještavaju o njihovim pravima i o onome što im se stavlja na teret (optužbi). Isti set pitanja postavljen je s jedne strane policijskim službenicima i s druge strane braniteljima kako bi se dobio uvid dviju suprotstavljenih strana u istu problematiku. Postavljena pitanja odnosila su se na trenutak davanja obavijesti, način davanja obavijesti (usmeno ili pisanim putem) i sadržaj dobivenih obavijesti. U odnosu na obavještavanje o pravima istraživano je i na koji se način provjerava je li osoba razumjela svoja prava i primjenjuje li se neka posebna procedura za odricanje od prava. U odnosu na obavještavanje o optužbi nastojalo se prikupiti iskustva o tome u kojoj se mjeri materijali koje je policija prikupila prije obavijesnog razgovora predočavaju osumnjičenicima tijekom obavijesnih razgovora.

Sva postavljena pitanja odnosila su se posebno na četiri kategorije osoba: građane u odnosu na koje se tijekom provođenja obavijesnog razgovora pojavi sumnja da su počinili kazneno djelo, osumnjičenike, prisilno dovedene osumnjičenike i uhićenike. Položaj građana u odnosu na koje se tijekom provođenja obavijesnih razgovora pojavi sumnja da su počinili kazneno djelo kod nas nije izričito reguliran. Međutim na potrebu istraživanja te situacije upućuje odredba čl. 2. st. 3. Direktive o pravu na branitelja, koja određuje da se prava njome zajamčena odnose i na osobe koje nisu osumnjičeni ili okrivljenici, ali koje tijekom ispitivanja od strane policije ili drugog tijela kaznenog progona steknu taj status. Obavještavanje o pravima i o optužbi osumnjičenika koji se odazvao pozivu na obavijesni razgovor uređeno je čl. 11.f ZPPO-a, a osumnjičenika koji je prisilno doveden u policijske prostorije čl. 208. st. 5. ZKP-a.¹⁵ Pouka o pravima uhićeniku uređena je člancima 108., 108.a i 108.b ZKP-a.¹⁶

2.1. Obavještavanje o pravima

U odnosu na trenutak obavještavanja o pravima policijski se službenici prema dobivenim odgovorima mogu podijeliti u dvije skupine. U prvu skupinu spadaju policijski službenici koji su svjesni da osumnjičeni i prije uhićenja

---

¹⁵ Opširnije o navedenoj odredbi v. Đurđević, Zlata, *Osvrt na rezultate rada Radne skupine Ministarstva pravosuđa za usklađivanje Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske*, HLJKZP 1 (2013), str. 79-80.

¹⁶ Opširnije o navedenim odredbama v. Đurđević, *op. cit.* (bilj. 15), str. 74-76. Krički i sadržaju pouke o pravima uhićeniku iz aspekta njezine usklađenosti s odredbama Direktive o pravu na obavještavanje v. Drenški Lasan, Višnja; Lasan, Hana, *O pitanju usklađenosti Zakona o kaznenom postupku s Direktivom 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012.*, Informator 6410 (2016), str. 20-21.

imaju određena prava. U drugoj su skupini oni policijski službenici koji smatraju da osumnjičenik određena prava u postupku stječe tek činom uhićenja, odnosno poduzimanjem neke druge dokazne radnje protiv njega (v. *supra* II. 1.). Oni koji spadaju u drugu skupinu smatraju da u fazi policijskog postupanja koja još nije prešla u fazu uhićenja ili poduzimanja dokaznih radnja nema razloga da se osumnjičeniku osiguraju određena prava. To se odnosi posebno na fazu obavijesnih razgovora. U skladu s tim nije do kraja jasno primjenjuju li se i u kojoj mjeri u praksi odredbe čl. 11.f ZPPO-a i čl. 208. st. 5. ZKP-a koje osumnjičeniku koji se odazvao na obavijesni razgovor i osumnjičeniku koji je prisilno doveden u policijske prostorije jamče određena prava.

U odnosu na oblik pouke o pravima istraživanje je pokazalo da se upotrebljava i pisana i usmena pouka o pravima. Pisana pouka o pravima daje se prilikom uhićenja, u skladu s čl. 108. st. 1. ZKP-a, te prilikom poduzimanja prve dokazne radnje, u skladu s čl. 239. st. 2. ZKP-a. Usmena pouka o pravima daje se osumnjičeniku koji se odazvao pozivu na obavijesni razgovor, u skladu s čl. 11.f ZPPO-a, odnosno osumnjičeniku koji je prisilno doveden u policijske prostorije, u skladu s čl. 208. st. 5. ZKP-a. Potonje čine one policijski službenici koji smatraju da je osumnjičenika i prije uhićenja, odnosno poduzimanja prve dokazne radnje protiv njega potrebno obavještavati o pravima.

Odgovori koje su dali branitelji na isti set pitanja nisu se odnosili na osumnjičenike koji sudjeluju u obavijesnim razgovorima, nego na okrivljenike koji se na formalan način ispituju u policijskim prostorijama (od strane istražitelja po nalogu državnog odvjetnika) te na uhićenike. Stoga je iz njihovih odgovora bilo nemoguće zaključiti u kojem se trenutku osumnjičenici koji su pozvani na obavijesni razgovor obavještavaju o svojim pravima. Budući da okrivljenik koji se ispituje na formalni način i uhićenik dobivaju pisanu pouku o pravima, čini se da s tim kategorijama osoba nema problema u vezi s obavještavanjem o pravima. Općenito govoreći, branitelji nemaju saznanja o sadržaju pouke o pravima koja se eventualno daje osumnjičenicima koji sudjeluju u obavijesnom razgovoru ili prisilno dovedenim osumnjičenicima jer ne sudjeluju u toj fazi postupka.

Zaključno se u odnosu na obavještavanje o pravima od strane policijskih službenika može utvrditi da u situacijama za koje zakon predviđa pisanu pouku o pravima, odnosno u slučaju uhićenja ili poduzimanja dokazne radnje u kojoj osumnjičenik sudjeluje, nema znatnijih problema u praksi. Problemi postoje u odnosu na građane koji tijekom obavijesnih razgovora steknu status osumnjičenika, u odnosu na osumnjičenike, kao i u odnosu na prisilno dovedene osumnjičenike. Položaj prve kategorije osoba zakonski nije uopće uređen, dok je u odnosu na drugu i treću kategoriju osoba uređen, ali bitno manje detaljno negoli su zakonske odredbe o pisanoj pouci o pravima.

2.2. Obavještavanje o optužbi

U odnosu na trenutak obavještavanja o optužbi policijski su službenici dali različite odgovore. Jako se mali broj policijskih službenika uopće susreo sa situacijom u kojoj građanin tijekom obavijesnog razgovora postaje osumnjičenik te navode da se osumnjičenike u toj situaciji o optužbi obavještava čim se utvrdi da postoji sumnja da su počinili kazneno djelo. Osumnjičenik koji se poziva na obavijesni razgovor obavještava se u pozivu, a zatim i prije provođenja obavijesnog razgovora. Prisilno dovedeni osumnjičenik obavještava se prilikom prisilnog dovođenja (uručenjem dovedbenog naloga), a naknadno, detaljnije, i prije provođenja obavijesnog razgovora. Uhićenik se obavještava prilikom uhićenja predajom pisane pouke o pravima.

U odnosu na oblik obavijesti o optužbi odgovori su pokazali sljedeće. Građani koji tijekom obavijesnog razgovora steknu status osumnjičenika obavještavaju se usmeno. Osumnjičenici koji se pozivaju na obavijesni razgovor obavještavaju se u pozivu. Prisilno dovedeni osumnjičenici obavještavaju se pisano (u dovedbenom nalogu) i usmeno (prije provođenja obavijesnog razgovora). Uhićenici se obavještavaju pisano, predajom pouke o pravima.

Vidljivo je da sadržaj informacija o optužbi varira ovisno o tom o kojoj se skupini osoba radi. Osobe koje se pozivaju na obavijesni razgovor dobivaju samo naziv kaznenog djela u vezi s kojim se pozivaju. Čini se da prisilno dovedeni osumnjičenici dobivaju širi krug informacija. Čini se također da kod uhićenika opseg informacija varira. Prilikom uhićenja daje mu se samo informacija o kaznenom djelu u vezi s kojim se uhićuje, a poslije slijede i neke detaljnije informacije o tom kaznenom djelu. Najdetaljnije informacije o optužbi dobivaju se, čini se, u pisanoj pouci o pravima okrivljeniku.

Ni osumnjičenik ni njegov branitelj ne ostvaruju uvid u policijski spis. Neki im se dijelovi spisa prilikom ispitivanja mogu predočiti ako policijski službenik smatra da je to u interesu istraživanja.

Branitelji navode da se osumnjičenik o optužbi obavještava tek u pouci o pravima. U pozivu na obavijesni razgovor stoji samo naziv kaznenog djela u vezi s kojim se kriminalističko istraživanje provodi. Pouka o pravima dobiva se ili u trenutku uhićenja, ili u trenutku ispitivanja od strane policije (po nalogu državnog odvjetnika), ili u trenutku poduzimanja neke druge dokazne radnje u kojoj osumnjičenik sudjeluje. Pisana pouka o pravima sadrži i opis onoga za što se nekoga tereti. Prije nego što osoba primi pisanu pouku o pravima, dobit će malo informacija o onome što joj se stavlja na teret. U pozivu na obavijesni razgovor nalazi se samo naznaka kaznenog djela u odnosu na koje se građanin (osumnjičenik) poziva, dok se u pouci o pravima nalazi činjenični opis kaznenog djela i njegova pravna kvalifikacija, uz navođenje odgovarajućih odredaba KZ-a. Branitelji nikad u policijskim prostorijama ne ostvaruju uvid u materijale koje je policija prikupila. Ti su materijali za osumnjičenika/uhićenika i za branitelja

u tom trenutku tajni. Branitelj će ostvariti uvid u te materijale tek poslije, kada ostvari pravo na uvid u spis predmeta (ako ti materijali uđu u spis predmeta).

Zaključno se u odnosu na obavještanje o optužbi od strane policijskih službenika može utvrditi da osumnjičenik, prisilno dovedeni osumnjičenik i uhićenik primaju određene informacije o onome što im se stavlja na teret. U odnosu na osumnjičenika poziv na obavijesni razgovor sadrži i naznaku kaznenog djela (naziv i zakonsku kvalifikaciju) u vezi s kojim se osumnjičenik poziva.¹⁷ Određene informacije o optužbi sadržane su i u dovedbenom nalogu i u pouci o pravima uhićeniku. Najširi krug informacija o onome što se osumnjičeniku stavlja na teret sadrži pisana pouka o pravima koja se osumnjičeniku uručuje prilikom njegova sudjelovanja u dokaznim radnjama koje provodi policija.

3. Pravo na branitelja

3.1. Općenito

U odnosu na ostvarivanje prava na branitelja ispitanicima su postavljena pitanja koja se odnose na ostvarivanje cijelog niza segmenata tog prava s obzirom na zahtjeve Direktive o pravu na branitelja. Cilj je bio istražiti kako se pravo na branitelja ostvaruje u različitim fazama postupka i pred različitim procesnim tijelima, a ponajprije u najranijoj fazi postupka, tijekom obavijesnih razgovora. Osim toga istraživanje je obuhvatilo i pitanje obavještanja trećih osoba o oduzimanju slobode, kao i mogućnosti komunikacije s trećim osobama tijekom oduzimanja slobode, da bi se obuhvatila sva tri segmenta prava obrane koja su predmet Direktive o pravu na branitelja.¹⁸ No budući da su rezultati istraživanja pokazali da s ostvarivanjem navedenih prava nema većih teškoća u praksi,¹⁹ njihovo ostvarivanje nije podrobnije analizirano u ovome radu.

Slično kao i u odnosu na pravo na obavještanje, i u vezi s ostvarivanjem prava na branitelja u postupku pred policijom potrebno je razlikovati četiri kategorije osoba: građanina u odnosu na kojeg se tijekom obavijesnog raz-

---

¹⁷ Sadržaj poziva na obavijesni razgovor definiran je čl. 61. Pravilnika o načinu postupanja policijskih službenika (NN 89/10, 76/15). Prema toj odredbi pisani poziv obvezno sadrži i razlog pozivanja.

¹⁸ V. Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 40.

¹⁹ U odnosu na obavještanje treće osobe o oduzimanju slobode iz istraživanja proizlazi da u praksi nema većih problema u ostvarivanju tog prava. O oduzimanju slobode obavještavaju se treće osobe na zahtjev uhićenika, odnosno okrivljenika, a za strane državljane i konzularno predstavništvo. Obavještanje se najčešće vrši telefonom. U pravilu nema neposredne komunikacije osobe lišene slobode, konkretno uhićenika, s trećim osobama, osim u iznimnim situacijama, kada primjerice članovi obitelji pritvoreniku donesu potrebne higijenske potrepštine ili slično, no pod nadzorom policijskih službenika, jer se nastoje spriječiti moguće zloporabe.

govora pojavila sumnja da je počinio kazneno djelo, osumnjičenika, prisilno dovedenoga osumnjičenika i uhićenika. Pitanje razlikovanja između osumnjičenika i građanina prilikom pozivanja na obavijesne razgovore i tijekom obavijesnih razgovora (čl. 208. ZKP-a) važno je i iz perspektive Direktive o pravu na branitelja. Direktiva proklamira osumnjičeničko pravo na branitelja, među ostalim, i tijekom svakog ispitivanja od strane službenog tijela, uključujući i ispitivanje od strane policije, kao i bez nepotrebnog odgađanja od trenutka oduzimanja slobode.²⁰ Osumnjičeniku se mora osigurati ostvarivanje prava na branitelja već prilikom ispitivanja od strane policije, osim ako se tog prava izričkom i na propisani način odrekao (čl. 3. st. 2. Direktive o pravu na branitelja), a pojam osumnjičenika shvaća u materijalnom smislu (čl. 2. st. 1. Direktive o pravu na branitelja).²¹ To znači da svaka osoba u odnosu na koju postoji sumnja da je počinila kazneno djelo ima pravo na branitelja, bez obzira na to što je na ispitivanje pozvana u svojstvu građanina i bez obzira što prema nacionalnom pravu možda nema formalni status osumnjičenika.

Na nedostatke pravnog uređenja ostvarivanja prava na branitelja u policijskoj postaji i do sada su upućivali domaći autori. Tako je Đurđević upozoravala na problem „iluzornog prava uhićenika na branitelja u policijskoj postaji“ zato što policija od uhićenika prikuplja obavijesti, a ne ispituje ga prema propisanoj formi, uz koju se veže ostvarivanje prava na branitelja.²² Valković je upozoravala na podnormiranost uhićenikova prava na branitelja u policijskoj postaji jer, osim proklamacije tog prava, ZKP ne propisuje, među ostalim, može li se osoba ispitivati bez prisutnosti branitelja te koja su prava branitelja.²³ No pravo na branitelja prema ZKP-u nije zajamčeno čak ni prisilno dovedenom osumnjičeniku, na što su također upozoravali Valković i Burić,²⁴ jer premda prisilno doveden osumnjičenik prima pouku o pravima, ta pouka ne sadrži pouku o pravu na branitelja (čl. 208. st. 5. ZKP-a). U novijoj se literaturi dakle uglavnom problematiziralo uhićenikovo pravo na branitelja, ali ne i pravo na branitelja svakog osumnjičenika,²⁵ bez obzira na to je li lišen slobode, vjerojat-

---

²⁰ Opširnije v. Ivičević/Burić/Bonačić, str. 41.

²¹ Opširnije v. Ivičević Karas, *op. cit.*, str. 364–366.

²² Đurđević, Zlata, *Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. novelom ZKP/08: prvi dio?*, HLJKZP 2 (2013), str. 351–352. V. i Đurđević, *op. cit.* (bilj. 15), str. 52–55.

²³ Valković, Laura, *Procesna prava obrane prema V. noveli Zakona o kaznenom postupku*, HLJKZP 2 (2013), str. 532.

²⁴ Valković, Laura; Burić, Zoran, *Primjena izabranih elemenata prava na formalnu obranu iz prakse Europskog suda za ljudska prava u hrvatskom kaznenom postupku*, HLJKZP 2 (2011), str. 540.

²⁵ V. Ivičević Karas, *op. cit.*, str. 368 i slj. No još je Bayer upozoravao na problem nereguliranosti obavijesnih razgovora s osumnjičenikom. Bayer, Vladimir, *Zakonik o krivičnom postupku*, Informator, Zagreb, 1968, str. 139–140.

no zbog toga što je Europski sud za ljudska prava još od presude *Salduz protiv Turske*²⁶ pravo na branitelja vezao uz trenutak oduzimanja slobode.²⁷

U odnosu na policijske službenike odgovori na pitanja koja se odnose na pravo na branitelja tijekom obavijesnih razgovora potvrđuju prije iznesenu konstataciju da dio policijskih službenika razlikuje procesne pozicije građanina i osumnjičenika, dok ih dio ispitanika ne razlikuje. Ako osoba tijekom obavijesnog razgovora izjavi da se želi savjetovati s braniteljem, većina intervjuiranih policijskih službenika izjavila je da se svima četirima kategorija osoba omogućuje ostvarivanje prava na branitelja. Međutim iz obrazloženja odgovora proizlazi da dio ispitanika misli na ispitivanje uhićenika jer opisuju postupak koji ZKP propisuje za postupanje prema uhićeniku, pa i pravo na branitelja vežu uz uhićenje. K tome neki ispitanici ističu da osobe koje nisu uhićenici vrlo rijetko uopće traže branitelja, što opet treba dovesti u vezu s činjenicom da se na obavijesni razgovor osobe pozivaju u svojstvu „građanina“, bez pouke o pravima. Dio ispitanika, izrijeком ili u pojašnjenjima odgovora, navodi da nije nužno osigurati pravo na branitelja osobi koja se ispituje kao građanin.

Iz odgovora većine intervjuiranih branitelja proizlazi da, prema njihovu iskustvu, policija i osumnjičenike i građane poziva u svojstvu „građanina“, bez pouke o pravima, te da pri tome građani ne znaju radi čega ih se poziva. Na navedeni problem upozorili su i rezultati prije spomenutog istraživanja prakse primjene starog ZKP/97, prema kojima se osumnjičenici na obavijesne razgovore nisu pozivali u tome svojstvu, nego kao građani, pa onda nisu ni primali pouku o pravu na branitelja.²⁸ Iz odgovora ispitanika saznaje se da se osobe pozvane na obavijesni razgovor u policijsku postaju katkad samoinicijativno obraćaju odvjetnicima za pomoć, odnosno za savjet kako da postupe. Većina ispitanika u tim situacijama načelno savjetuje pozvanim osobama da se na poziv policije odazovu, ali da nisu ništa dužne iskazivati.

Što se tiče učestalosti sudjelovanja branitelja u obavijesnim razgovorima s građaninom ili s osumnjičenikom, velika većina intervjuiranih branitelja ističe da sudjeluju rijetko ili vrlo rijetko. Jedan je ispitanik istaknuo da je jedan od razloga za to materijalno stanje osumnjičenika, dok je na fokus-grupi s braniteljima ustanovljeno da odvjetnička tarifa uopće ne predviđa radnju sudjelovanja u obavijesnim razgovorima te da je i to jedan od ključnih razloga zašto branitelji nisu angažirani prije i neovisno o formalnom ispitivanju. Dio ispitanika nikada nije bio angažiran u svojstvu branitelja ako je građanin tijekom obavijesnog razgovora stekao svojstvo osumnjičenika, a dio je bio angažiran, doduše češće prema starom ZKP/97, kada se zapisnik o policijskom ispitivanju provedenom u prisutnosti branitelja mogao koristiti kao dokaz. Neki su ispita-

---

²⁶ ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, 27 November 2008, 36391/02, § 50.

²⁷ Opširnije v. Ivičević Karas, *op. cit.*, str. 359.

²⁸ Burić, *op. cit.*, str. 300–301. Tako i Đurđević, Zlata, *Legal Report: Croatia*, u: Schumann, S.; Bruckmüller, K.; Soyer, R., *Pre-trial Emergency Defence*, Intersentia, Wien-Graz, 2012, str. 66.

nici naveli situacije kada je osoba najprije u policijsku postaju bila pozvana kao građanin, a potom bila uhićena, ili bi sljedeći put bila pozvana kao osumnjičenik, no to nisu bile situacije u kojima je osoba tijekom obavijesnog razgovora postala osumnjičenik i angažirala branitelja.

3.2. Odricanje od prava na branitelja

Direktiva o pravu na branitelja dopušta odricanje od prava na branitelja, s time da odricanje mora biti dobrovoljno i nedvosmisleno te nakon što je osumnjičenik ili optuženik primio odgovarajuće informacije, u usmenom ili pisanom obliku, o sadržaju tog prava i mogućim posljedicama odricanja (čl. 9. st. 1. Direktive).²⁹ I u odnosu na pitanje na koji se način osumnjičenici ili uhićenici odriču prava na branitelja iskristalizirale su se dvije skupine odgovora policijskih službenika. U jednoj su skupini odgovori ispitanika koji razlikuju usmeno odricanje od prava na branitelja tijekom obavijesnih razgovora, u odnosu na koje nije ni propisana posebna forma budući da osumnjičenici ne primaju pouku o pravu na branitelja, od pisanog odricanja, na način da se ta opcija zaokruži u pisanom formularu koji uhićenik, odnosno okrivljenik potpisuje. U drugoj su skupini odgovori koji se referiraju samo na situacije pisanog odricanja uhićenika nakon što su primili pouku o pravima (čl. 108.a ZKP-a), odnosno pisano odricanje od prava na branitelja okrivljenika prije poduzimanja prvog ispitivanja kao dokazne radnje (sukladno čl. 273. st. 2. ZKP-a). Moguće je zaključiti da se pri provođenju obavijesnih razgovora, budući da osoba ne prima pouku o pravu na branitelja, ne događaju situacije u kojima se odriče od tog prava, nego se eventualno odricanje od prava na branitelja uglavnom vezuje uz uhićenike.

U odnosu na upozorenje osumnjičenika, odnosno uhićenika na posljedice odricanja od prava na branitelja dio intervjuiranih policijskih službenika izjavio je da nema posljedica odricanja, dok je drugi dio naveo da se ih se upozorava na posljedice. No u obrazloženju na koji se način to čini dio ispitanika poziva se na formu poduzimanja dokazne radnje ispitivanja okrivljenika, što znači da se to upozorenje ne odnosi na osumnjičenika i uhićenika s kojima se obavlja obavijesni razgovor, za koji nije propisana forma postupanja.

S druge strane velika većina intervjuiranih branitelja našla se u situaciji da je uhićenik tvrdio da se nije odrekao prava na branitelja, a da je izvješće o uhićenju navodilo suprotno. Iz odgovora proizlazi da je odricanje u nekim situacijama bilo rezultat obmane uhićenika, uglavnom prema starom ZKP/97, kada bi uhićenik potpisao obrazac, a da nije bio svjestan da se odrekao prava na branitelja. Doduše, iz odgovora je razvidno da samo neki ispitanici u vidu imaju ispitivanje uhićenika tijekom obavijesnih razgovora, a ne „formalno“ ispitivanje.

---

²⁹ Opširnije v. Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 50.

3.3. Pravo na povjerljivu komunikaciju s braniteljem

Direktiva o pravu na branitelja jamči potpunu povjerljivost komunikacije između okrivljenika i branitelja (čl. 4. Direktive).³⁰ Stoga postojeće mogućnosti nadzora komunikacije okrivljenika i branitelja iz čl. 75. i čl. 76. ZKP-a, koje su neki autori kritizirali,³¹ nakon stupanja na snagu Direktive više neće biti dopuštene. No istraživanje je nastojalo ustanoviti kako se navedeno pravo ostvaruje u praksi. Tako je većina intervjuiranih policijskih službenika izjavila da se povjerljiva komunikacija osumnjičenika i branitelja ostvaruje na način da ih policijski službenici ostave same u prostoriji. Međutim iz obrazloženja proizlazi da se pojedini odgovori odnose na situacije kada je osumnjičenik uhićen i kao uhićenik ima pravo konzultacija s braniteljem (čl. 108. st. 7. ZKP-a), ponajprije prije ispitivanja te tijekom ispitivanja (primjerice u jednom se obrazloženju navodi da se bilježi prekid ispitivanja za vrijeme dok osumnjičenik i branitelj ostaju sami u prostoriji radi konzultacija). Prema iskustvima ispitanika uglavnom se omogućuje povjerljiva komunikacija, osim u slučaju kada je potrebno osigurati zaštitu branitelja. No i u tim situacijama nadzor je samo vizualan.

Prema iskustvima intervjuiranih branitelja u policijskoj postaji uglavnom se osigurava mogućnost povjerljive komunikacije između branitelja i osumnjičenika/uhićenika u posebnoj prostoriji ili u istoj prostoriji u kojoj se provodi ispitivanje. Dio ispitanika žali se na povjerljivost komunikacije, iako u većini slučajeva, na njihov zahtjev, okrivljenik i branitelj mogu komunicirati nasamo u prostoriji. Iz odgovora, doduše, nije jasno radi li se o konzultacijama prije prvog ispitivanja uhićenika ili o konzultacijama koje se obavljaju neovisno o ispitivanju.

3.4. Odgoda ostvarivanja prava na branitelja

Direktiva o pravu na branitelja predviđa mogućnost odgode ostvarivanja prava na branitelja (čl. 3. st. 5. Direktive).³² U odnosu na eventualno opravdanje odgode ostvarivanja osumnjičeničkovu/uhićeničkovu prava na branitelja u određenim situacijama dio ispitanih policijskih službenika istaknuo je postojeću mogućnost odgode obavješćavanja branitelja o uhićenju, po nalogu državnog odvjetnika, u trajanju do 12 sati (čl. 108.b st. 1. ZKP-a), dok dio ispitanika smatra da nema potrebe odgađati ostvarivanje tog prava. Ipak, u razgovoru u fokus-grupama državnih odvjetnika i odvjetnika ustanovljeno je da se nave-

---

³⁰ Opširnije v. Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 51.

³¹ V. Valković, *op. cit.*, str. 541–543. Kritiku zakonskog teksta prije novele ZKP-a iz studenog 2013. v. u Pajčić, Matko, *Pravo okrivljenika na branitelja i na besplatnu pravnu pomoć*, HLJKZP 1 (2010), str. 68–71.

³² Opširnije v. Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 52–53.

dena mogućnost odgode u praksi vjerojatno rijetko primjenjuje jer se nitko od ispitanika osobno nije našao u takvim situacijama.

3.5. Participatorna prava branitelja

Direktiva o pravu na branitelja jamči i pravo da branitelj prisustvuje dokaznim radnjama u kojima okrivljenik može ili mora prisustvovati (čl. 3. st. 3. t. c Direktive), a posebno aktivno sudjelovanje branitelja u ispitivanju osumnjičenika, odnosno okrivljenika (recital 25 Direktive).³³ U odnosu na pitanje može li branitelj, ako je prisutan, sudjelovati u obavijesnom razgovoru odgovori intervjuiranih policijskih službenika vrlo su različiti: od toga da branitelj nema aktivnu ulogu i ne može postavljati pitanja, odnosno da ne može postavljati pitanja, ali može savjetovati osobu, među ostalim i sugeriranjem da ne odgovori na određeno pitanje, do toga da može postavljati pitanja, ali ne može savjetovati osobu kako da odgovori na pojedino pitanje. Vrlo različit dijapazon odgovora upućuje na vrlo neujednačenu praksu postupanja.

Različita su i iskustva intervjuiranih branitelja. Dio ispitanika istaknuo je da ne mogu sudjelovati u obavijesnim razgovorima, dok prema iskustvima drugog dijela ispitanika postoje mogućnosti postavljanja pitanja, ali ne uvijek. I ovdje je moguće zaključiti da su različita iskustva ispitanika, i policijskih službenika i branitelja, posljedica zakonske nereguliranosti radnje obavijesnih razgovora u situaciji kada nije definirana procesna uloga ispitanika, pa tako ni njegova prava, kao ni uloga i prava branitelja.

4. Pravo na tumačenje i prevođenje³⁴

U trećem dijelu istraživanja ispitanicima je postavljen niz pitanja koja se odnose na pravo na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku. U uvodnoj studiji opisano je na koji su način odredbe Direktive 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima transponirane u hrvatsko zakonodavstvo.³⁵ Treba reći da Direktiva, nažalost, nije u potpunosti transponirana. Tako je u ZKP-u propušteno propisati pravo žalbe na odluku kojom se utvrđuje da nije potrebno prevesti neke dokumente ili njihove ulomke, u skladu s čl. 3. st. 5. Direktive, što je izazvalo prijetnju u praksi.³⁶

---

³³ Opširnije v. Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 50.

³⁴ Terminološka je razlika u tome što se tumačenje odnosi na usmenu komunikaciju, a prevođenje na pisane materijale (dokumente).

³⁵ Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 16-23. V. i Đurđević, *op. cit.* (bilj. 15), str.76-78.

³⁶ V. rješenje VSRH, I Kž-Us 52/15-4, od 25. 4. 2015., u kojem je, među ostalim, naveo da je žalba protiv odluke o odbijanju prevođenja dokumentacije na kojoj se temelji potvrđena op-

Cilj empirijskog istraživanja bio je utvrditi kako sustav tumačenja i prevođenja funkcionira u praksi i u kojoj se mjeri primjenjuju predviđeni instituti. Drugi cilj istraživanja bio je utvrditi osigurava li se njime zadovoljavajuća kakvoća tumačenja i prevođenja, što se ističe kao ključni koncept Direktive.³⁷ Iz tog su se razloga pitanja odnosila na postupanje policijskih službenika, državnih odvjetnika i sudaca u različitim stadijima kaznenog postupka, uz korištenje iskustava branitelja kao kontrolne skupine. Policijskim službenicima, državnim odvjetnicima i sucima postavljana su slična pitanja, pri čemu su se uzimale u obzir razlike u njihovoj ulozi u kaznenom postupku, dok su braniteljima postavljana pitanja o iskustvima u ostvarenju prava na tumačenje i prevođenje pred svakim od tih tijela.³⁸

4.1. Pravo na tumačenje

Prvim od pitanja koja se odnose na pravo na tumačenje i prevođenje nastojalo se istražiti na koji se način utvrđuje da postoji potreba osumnjičenika ili okrivljenika za tumačem u konkretnom predmetu. To je važno utvrditi jer su ranija istraživanja utvrdila da pravosudni dužnosnici i drugi sudionici u postupku nemaju potrebno znanje za takvu procjenu, a često ni smjernice, te da se radi o subjektivnoj i vjerojatnosnoj procjeni u teškim okolnostima.³⁹ Također druga su istraživanja pokazala da među državama članicama EU-a postoje velike razlike u načinu utvrđenja te potrebe.⁴⁰ U istraživanju je svim skupinama ispitanika postavljeno pitanje je li za ostvarenje prava na tumačenje dovoljna izjava osumnjičenika ili okrivljenika da ne govore i/ili ne razumiju hrvatski jezik ili se odluka temelji na njihovoj vlastitoj procjeni. Dodatno od ispitanika se tražilo i da navedu kriterije prema kojima procjenjuju postoji li potreba za tumačenjem.

Nakon toga nastojalo se utvrditi na koji se način vrši odabir tumača u konkretnom predmetu i na koji način to utječe na osiguranje kakvoće prevođenja. Time se ispitivalo na koji način u praksi funkcionira popis stalnih sudskih

---

tužnica dopuštena, suprotno zaključku prvostupanjskog suda da nije dopuštena posebna žalba jer se radi o odluci radi pripremanja rasprave.

³⁷ Hertog, E., *Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation*, Mon TI, vol. 7 (2015), str. 89.

³⁸ Istraživanje je obuhvatilo još neka pitanja koja se odnose na pretpostavke za osiguranje kakvoće tumačenja i prevođenja te na utjecaj korištenja tumača na tijek postupka, koja zbog ograničenja opsega rada ne mogu biti izložena.

³⁹ Vogler, R., *Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings*, u: Ruggeri, S. (ur.), *Human Rights in European Criminal Law: New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty*, Springer, 2015, str. 98.

⁴⁰ European Union Agency for Fundamental Rights, *Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information*, Luxembourg, 2016, str. 31-33.

tumača,⁴¹ kao registar odgovarajuće osposobljenih neovisnih prevoditelja i tumača na raspolaganju pravnim zastupnicima i nadležnim tijelima predviđen u čl. 5. st. 2. Direktive. Također nastojalo se utvrditi jesu li se u praksi pojavljivali slučajevi u kojima nije bilo moguće osigurati tumača. Ispitanicima je postavljeno i pitanje kako su tada postupili, odnosno što su poduzeli kako bi ga osigurali. S tim u vezi postavljeno im je i pitanje jesu li se ikada koristili nekim komunikacijskim tehnološkim sredstvom za osiguranje tumačenja u takvim slučajevima (npr. audio-video konferencijom, telefonom, internetom), što je kao mogućnost predviđeno u čl. 2. st. 6. Direktive.

U istraživanju su postavljena i dva pitanja kojima se nastojalo utvrditi kakvoću tumačenja u kaznenim postupcima u Republici Hrvatskoj. Prvo pitanje odnosilo se na zadovoljstvo radom tumača. Drugo pitanje odnosilo se na učestalost slučajeva u kojima su okrivljenici ili branitelji prigovarali kakvoći tumačenja te je ispitanicima postavljeno pitanje jesu li se susreli s takvim slučajevima i kako su tada postupili. Mogućnost prigovora/žalbe predviđena je u čl. 2. st. 5. Direktive i čl. 8. st. 10. ZKP-a.

I zadnje, u skladu sa zahtjevom u čl. 2. st. 2. Direktive, ZKP okrivljeniku na njegov zahtjev omogućuje i pravo na prevođenje razgovora i dopisivanja s braniteljem potrebnih radi pripreme obrane, podnošenja pravnog sredstva ili lijeka ili poduzimanja drugih radnja u postupku ako je to potrebno za korištenje procesnih prava obrane (čl. 8. st. 8.). Kako bi se utvrdilo kako se ta odredba primjenjuje u praksi, sucima, državnim odvjetnicima i policijskim službenicima postavljeno je pitanje odnosi li se pravo na tumačenje i na komunikaciju između okrivljenika i branitelja.

U svakom od razmatranih stadija branitelji su sa svojim iskustvima poslužili kao kontrolna skupina za postupanje policijskih službenika, državnih odvjetnika i sudaca. Braniteljima su postavljena pitanja o zadovoljstvu načinom na koji se pravo na tumačenje ostvaruje u svakom od stadija, jesu li se susreli s problemima u vezi s ostvarenjem prava na tumačenje i kojima, jesu li zadovoljni radom tumača i kako su postupili kad nisu bili zadovoljni kakvoćom tumačenja. Uz to postavljeno im je i pitanje jesu li zadovoljni zakonskim uređenjem prava na tumačenje u kaznenom postupku.

U skupini policijskih službenika svi su ispitanici naveli da osumnjičenik dobiva tumača ako izjavi da ne govori i ne razumije hrvatski jezik. Ipak, neki su ispitanici naveli da se kod osumnjičenika koji nisu uhićeni za tumačenje koriste policijski službenici koji govore osumnjičenikov jezik, a tumač se traži tek ako to nije moguće.⁴² Tumač se osigurava čak i za državljane susjednih

---

⁴¹ Popis za svoje područje vodi županijski sud, a popis za sve sudove objavljen je na internetskoj stranici Ministarstva pravosuđa (čl. 124. st. 5. i 6. Zakona o sudovima, NN 28/2013, 33/2015, 82/2015, 82/2016).

⁴² Navedena praksa nije potvrđena u fokus-grupama, ali je utvrđeno da se na obavijesnim razgovorima s građanima postupa na gore opisani način.

država (npr. Srbije), koji u potpunosti razumiju hrvatski jezik, da predmet ne bi propao zbog proceduralne pogreške. U nekim slučajevima tumača se pozivalo čak i onda kada se osumnjičenik odrekao prava na tumačenje, a ispitanik je smatrao da ne vlada dovoljno dobro hrvatskim jezikom.

Izbor tumača vrši se s popisa stalnih sudskih tumača, koji dostavlja županijski sud, prema redoslijedu na popisu i odabire se onaj koji može doći u najkraćem roku. Neki su naveli da se obraćaju pravnoj službi policijske uprave, koja ima popis tumača s kojima surađuje, ili Operativno-komunikacijskom centru policije (izvan radnog vremena). Jedan ispitanik istaknuo je i da se prihvaća zamolba osumnjičenika ako inzistira na konkretnom tumaču.

Ispitanici nisu imali iskustva s nemogućnošću pronalaska tumača, iako je bilo teškoća. Tako su tumača dovodili iz drugog grada, s godišnjeg odmora i koristili *ad hoc* tumače. Ispitanici se nisu služili tehnološkim sredstvima za osiguranje tumačenja. Kao razloge protiv takva načina tumačenja ispitanici su naveli da se tumač mora upoznati s osumnjičenikom i da mora biti fizički prisutan, nepostojanje aparature za videovezu te praktičnu neprovedivost tog načina kada se ne radi o ispitivanju, nego o drugim radnjama (npr. pretrazi).

Svi ispitanici izrazili su zadovoljstvo radom tumača, osim u pojedinačnim slučajevima. Također u svojem se radu nisu susreli s prigovorima na kakvoću tumačenja.

U odnosu na komunikaciju između okrivljenika i branitelja u pravilu se radi o tumačenju komunikacije za vrijeme obavijesnog razgovora ili tumačenju tridesetominutnog razgovora uhićenika i branitelja. Za razliku od drugih skupina, u ovoj skupini dva ispitanika smatraju da se pravo na tumačenje ne odnosi na komunikaciju između okrivljenika i branitelja.

Ispitanici u skupini branitelja u nešto manje od polovice slučajeva nisu imali iskustava s tumačenjem u policijskim prostorijama. Dio ispitanika zadovoljan je ostvarenjem prava u tom stadiju postupka, dok neki imaju ozbiljne primjedbe. Kao primjere loše prakse naveli su: prevođenje svjedoku od strane policijskog službenika koji natuca talijanski ili ispitivanje okrivljenika koji natuca hrvatski. Kao povreda prava na tumačenje istaknuto je i nuđenje engleskog kao alternativnog jezika u slučajevima kada se radi o jezicima za koje bi trebalo dulje čekati tumača. Drugi ispitanik, iako se ne sjeća nijednog slučaja prisutnosti tumača kojega je pozvala policija, ne smatra to velikim problemom jer se osnovne konzultacije mogu obaviti i na engleskom jeziku.

U odnosu na zadovoljstvo radom tumača više od polovice ispitanika navelo je da nisu imali iskustva s tumačem u policijskim prostorijama. Neki su od ispitanika zadovoljni, a jedan je ispitanik istaknuo da se zna dogoditi da se angažiraju osobe koje ne poznaju dovoljno dobro jezik koji tumače (npr. tumač za kineski jezik nije razumio dijalekt kojim govori osumnjičenik). Drugi je ispitanik upozorio da zbog nepoznavanja jezika ne može ocijeniti kakvoću tumačenja.

4.2. Pravo na prevođenje

U Direktivi je, pored prava na tumačenje, propisano i pravo na prijevod bitnih dokumenata, u koje se ubrajaju sve odluke o lišavanju slobode, svaki optužni prijedlog ili optužnica te sve presude (čl. 3. st. 2.). ZKP u čl. 8. st. 4. propisuje koji se dokumenti moraju prevesti okrivljeniku⁴³ koji ne govori i ne razumije jezik na kojem se vodi postupak ili je gluh, nijem ili gluhoslijep. Kako bi se utvrdilo smatraju li se u praksi još neki dokumenti bitnima, državnim odvjetnicima i sucima postavljeno je pitanje prevode li se još neki dokumenti i koji te prevode li se oni i neovisno o zahtjevu okrivljenika. Također nastojalo se utvrditi praksu postupanja državnih odvjetnika i sudaca u slučajevima kada okrivljenik zahtijeva prijevod određenih dokumenata kao bitnih. Pravo zahtijevati prijevod određenog dokumenta i pretpostavke za to propisani su u čl. 3. st. 3. Direktive i u čl. 8. st. 4. ZKP-a.

Nakon toga državnim odvjetnicima i sucima postavljeno je pitanje jesu li se susreli sa slučajevima u kojima su se okrivljenik i branitelj žalili na kakvoću prevođenja i kako su tada postupili. Pitanjem se nastojalo utvrditi koliko su takvi slučajevi česti u praksi, a što je jedan od pokazatelja kakvoće prevođenja. Žalba, odnosno pritužba na kakvoću prijevoda predviđeni su u čl. 3. st. 5. Direktive i u čl. 8. st. 10. ZKP-a.

I zadnje, Direktiva kao jednu od iznimaka predviđa da se umjesto pisanog prijevoda može ponuditi usmeni prijevod ili usmeni sažetak bitnih dokumenata pod uvjetom da se takvim usmenim prijevodom ili usmenim sažetkom ne dovede u pitanje pravičnost postupka (čl. 3. st. 7.). ZKP razlikuje dvije kategorije dokumenata. Kod taksativno navedenih bitnih dokumenata dopušteno je usmeno prevođenje ako nisu dostupni na jeziku koji okrivljenik govori i razumije, ali je propisana i obveza da mu oni u najkraćem mogućem roku trebaju biti uručeni u pisanom obliku na tom jeziku (čl. 8. st. 5.).⁴⁴ Za razliku od toga, ako se time ne krše procesna prava obrane i okrivljenik ima branitelja, može se iznimno osigurati usmeni prijevod ili usmeni sažetak dokaza, bez obveze naknadnog uručivanja prijevoda u pisanom obliku (čl. 8. st. 6.). Kako bi se utvrdilo koliko često se u praksi koristi usmeno prevođenje ili usmeno prevođenje sažetka dokumenta, državnim odvjetnicima i sucima postavljeno je pitanje koriste li se kada ti načini prevođenja dokumenata te u kojim se situacijama to čini.

S obzirom na ulogu policijskih službenika prilikom provođenja obavijesnih razgovora postavljeno im je samo pitanje prevode li u praksi dokumente i koje. Ispitanici su naveli da pouku o pravima te neka izvješća i zapisnike (o uhićenju i dovođenju te pretragama) imaju već unaprijed pripremljene na više različitih

---

⁴³ Pojam okrivljenika odnosi se na osumnjičenika, okrivljenika, optuženika i osuđenika.

⁴⁴ Ovim je rješenjem ZKP u odnosu na mogućnost usmenog prijevoda dokumenta ili njegova sažetka restriktivniji od Direktive, koja to dopušta i za taksativno navedene bitne dokumente.

jezika te da ih samo trebaju popuniti činjenicama konkretnog slučaja. Također prevode se svi dokumenti koji se uručuju osumnjičeniku: o poduzimanju dokaznih radnja i o lišenju slobode.

Braniteljima su postavljena pitanja o zadovoljstvu načinom na koji se pravo na prevođenje ostvaruje u svakom od stadija te jesu li zadovoljni kakvoćom prevedenih dokumenata. Uz to postavljeno im je i pitanje jesu li zadovoljni zakonskim uređenjem prava na prevođenje u kaznenom postupku. Ispitanici iz skupine branitelja najčešće nisu imali iskustava s prevođenjem u policijskim prostorijama. Oni koji su imali iskustava u pravilu su izjavili da nisu imali problema s kakvoćom prijevoda, no jedan je ispitanik upozorio da to ne može ocijeniti u slučajevima kada ne poznaje jezik s kojega se prevodi.

III. POSTUPAK PRED DRŽAVNIM ODVJETNIKOM

1. Pravo na obavijest

Cilj ovog dijela istraživanja bio je ispitati način na koji se osumnjičenikovo pravo da bude obaviješten o pravima i o optužbi ostvaruje u fazi postupka koja slijedi nakon policijske faze, nakon što osumnjičenik iz ruku policije prijeđe u ruke državnog odvjetnika. Za tu fazu postupka nisu karakteristični oni problemi koji postoje u policijskoj fazi postupanja, a koji se odnose na razlikovanje između građana i osumnjičenika, odnosno na određivanje trenutka u kojem određena osoba stječe status osumnjičenika. Do trenutka kada osoba biva predana u ruke državnog odvjetnika njezin se status u postupku već iskristalizirao. I ovdje su crpljene informacije s dviju suprotstavljenih strana: od državnih odvjetnika i branitelja. Objema skupina ispitanika postavljen je isti set pitanja. Pitanja bila su jednaka onima koja su postavljana vezano uz policijsku fazu postupka (v. *supra* II. 2.). Posebna pozornost u ovom dijelu istraživanja bila je posvećena pravu na uvid u spis kao sastavnom dijelu prava na obavijest o optužbi.⁴⁵ Pitanja su se posebno odnosila na okrivljenike koji su se odazvali pozivu državnog odvjetnika na ispitivanje i na uhićenike koji su dovedeni na ispitivanje kod državnog odvjetnika te su ispitanici zamoljeni da naznače razlike u postupanju između tih dviju kategorija osoba ako one postoje.

ZKP obavještavanje o pravima i o optužbi osobe koju državni odvjetnik ispituje uređuje u sklopu odredaba o pouci o pravima. U skladu s tim odredbama pouka o pravima mora se dostaviti okrivljeniku uz poziv na prvo ispitivanje (v. čl. 239. st. 2. t. 2.).⁴⁶ Budući da je dostavljanje pouke o pravima okrivljeni-

---

⁴⁵ O pravu na uvid u spis predmeta prema odredbama Direktive o pravu na obavještavanje v. opširnije kod Ivičević Karas/Burić/Bonačić, *op. cit.*, str. 32-36.

⁴⁶ Opširnije o pouci o pravima v. Krapac, *op. cit.*, str. 242.

ku, kao i način ispitivanja okrivljenika, detaljno regulirano pravilima ZKP-a, polazišna je teza bila da će vezano uz ostvarivanje prava okrivljenika na obavijest o pravima i o optužbi u ovoj fazi postupka biti mnogo manje nedoumica i nejasnoća negoli u policijskoj fazi postupka. U nastavku se iznose rezultati istraživanja posebno u odnosu na: obavještanje o pravima, obavještanje o optužbi te pravo na uvid u spis predmeta.

1.1. Obavještanje o pravima

U odnosu na trenutak u kojem se osoba obavještava o pravima dobiveni odgovori pokazali su da okrivljenik koji se poziva na ispitivanje uz poziv na ispitivanje dobiva i pouku o pravima. Uhićenik koji se dovodi na ispitivanje pouku o pravima dobiva ili već dok se nalazi kod pritvorskog nadzornika (kada se pouka o pravima faksira zajedno s nalogom za dovođenje) ili tek prilikom dolaska u dežurno državno odvjetništvo na ispitivanje.

U odnosu na oblik pouke o pravima okrivljenik se o svojim pravima primarno obavještava pisanim putem (dostavom pouke o pravima). Nekada je potrebno i da se usmeno upozna s pravima ako okrivljenik izjavi da pouku o pravima nije razumio. Sadržaj pouke o pravima propisan je zakonom i pisana pouka o pravima sadrži informaciju o svim tim pravima.

Uvijek se provjerava je li okrivljenik razumio pisanu pouku o pravima. Ako okrivljenik izjavi da nije razumio pouku, pokušava mu se na razumljiv način objasniti pojedina prava i njihovo značenje. Tek nakon što se državni odvjetnik uvjeri da je okrivljenik razumio svoja prava, pristupa se ispitivanju. Dodatno jamstvo za poštivanje toga postupka jest činjenica da se ispitivanje okrivljenika snima uređajem za audio-video snimanje.

Posebna procedura za odricanje od prava propisana je i primjenjuje se jedino u odnosu na pravo na branitelja. Slična se procedura primjenjuje i onda kada se radi o pravu na prevođenje i tumačenje, a radi se o stranim državljanima koji razumiju hrvatski jezik. Bitno je da se odricanje od prava zapisnički konstatira i da taj dio zapisnika (onaj koji se odnosi na upoznavanje s pravima i na odricanje od pojedinih prava) okrivljenik odmah potpiše, a sve se vidi i na snimci.

Općenito govoreći, branitelji su zadovoljni radom državnih odvjetnika u dijelu koji se odnosi na upoznavanje s pravima i osiguravanjem da je okrivljenik razumio svoja prava. Ipak, treba imati na umu da branitelji govore o onim situacijama u kojima su i oni sami prisutni ispitivanju. U odnosu na obavještanje okrivljenika o pravima od strane državnog odvjetnika možemo zaključiti da u vezi s tim u praksi ne postoje znatniji problemi. Radi se o materiji koja je detaljno zakonski regulirana i istraživanje je pokazalo da se zakonske odredbe u praksi dosljedno primjenjuju.

1.2. Obavješćavanje o optužbi

O onome što mu se stavlja na teret i osumnjičenik koji se poziva na ispitivanje i uhićenik koji se dovodi na ispitivanje biva obaviješten u pouci o pravima. Dakle trenutak upoznavanja s optužbom jest trenutak u kojem prima pouku o pravima, koja, pored prava koja okrivljenik ima, navodi i optužbu koja mu se stavlja na teret.⁴⁷ Okrivljenik se o optužbi obavješćava pisano i usmeno. Pisano se obavješćava u pouci o pravima, a usmeno se prije početka ispitivanja još jednom obavješćava o onome što mu se stavlja na teret ako okrivljenik izjavi da mu nije jasno što mu se stavlja na teret ili to proizlazi iz njegova ponašanja. U odnosu na sadržaj okrivljenik u pouci o pravima dobiva detaljnu informaciju o optužbi – o djelu koje mu se stavlja na teret, koja se sastoji od činjeničnog opisa kaznenog djela (vrijeme, mjesto i način počinjenja) i pravne kvalifikacije (zakonskog naziva kaznenog djela uz navođenje odredaba KZ-a). Jednako kao i kod obavješćavanja okrivljenika o pravima, i kod obavješćavanja okrivljenika o optužbi branitelji u osnovi nemaju primjedbe na postupanje državnih odvjetnika te su zadovoljni trenutkom u kojem se informacije o optužbi daju okrivljeniku, količinom i kvalitetom danih informacija, kao i načinom njihova pružanja.

1.3. Uvid u spis predmeta

Vezano za uvid u spis predmeta istraživanjem se nastojalo utvrditi primjenjuju li se dosljedno zakonske odredbe o pravu obrane na uvid u spis predmeta,⁴⁸ postoje li određeni praktični problemi vezano uz ostvarivanje tog prava, koliko se često primjenjuju zakonom predviđena ograničenja prava na uvid u spis predmeta⁴⁹ te postoje li određene situacije u kojima se pravo na uvid u spis predmeta omogućava samo branitelju, a ne i okrivljeniku.⁵⁰

---

⁴⁷ Odredba čl. 239. st. 1. t. 1. ZKP-a navodi kako pouka o pravima okrivljenika mora sadržavati i obavijest o tome „zašto se okrivljuje i okolnosti iz kojih proizlazi osnovana sumnja protiv njega, ako prethodno nije primio rješenje o provođenju istrage“.

⁴⁸ Pretpostavke pod kojima okrivljenik i branitelj imaju pravo na uvid u spis predmeta uređene su čl. 184. st. 4. i 5. ZKP-a. Podrobnije o tim odredbama v. Đurđević, *op. cit.* (bilj. 15), str. 70-71. Kritički o odredbama koje okrivljeniku uskraćuju pravo na uvid u spis predmeta prije nego što je ispitan v. Drenški Lasan, Višnja; Novak, Jasna; Valković, Laura, *Pravni i praktični problemi dobre obrane okrivljenika*, HLJKZP 2 (2009), str. 525-527.

⁴⁹ Ograničenja prava na uvid u spis predmeta uvedena su u naše kazneno procesno pravo čl. 184.a ZKP-a. O razlozima za donošenje te odredbe i njezinim dosezima v. Đurđević, *op. cit.* (bilj. 15), str. 71-73.

⁵⁰ Iako posljednja situacija, sagledana iz pozicije hrvatskoga prava, izgleda neuobičajeno, Direktiva o pravu na obavješćavanje ne zahtijeva da se pravo na uvid u spis predmeta nužno omogući okrivljeniku, nego dopušta da to pravo bude rezervirano samo za branitelja. Takvu mogućnost predviđa, primjerice, njemačko pravo, koje okrivljeniku osigurava samo ograniče-

Odgovori koje su dali državni odvjetnici pokazuju da se okrivljeniku i njegovu branitelju uvijek omogućuje uvid u spis predmeta nakon što su ispunjene za to zakonom propisane pretpostavke. Pravo na uvid u spis predmeta ostvaruje se u prostorijama državnog odvjetništva. Branitelj ili okrivljenik podnose pisani zahtjev na temelju kojeg im se odobrava uvid u spis predmeta. Osobe koje vrše uvid u spis predmeta nikad nisu same u prostoriji u kojoj to čine. Pravo uvida u spis nije vremenski ograničeno. Uključuje i pravo umnažanja dijelova spisa. Umnažanje se naplaćuje izabranim braniteljima i okrivljenicima, ali ne braniteljima po službenoj dužnosti. Praktični problemi na koje su upozorili državni odvjetnici odnose se na nemogućnost uvida u spis predmeta ako se spis privremeno nalazi na sudu.⁵¹ Drugi praktični problemi odnose se na kopiranje iznimno velikih spisa, što izaziva probleme u radu državnog odvjetništva.

U praksi se zakonom propisana moguća ograničenja ne primjenjuju. Ne postoji praksa izdvajanja dijelova spisa za koje se smatra da ne bi bilo dobro da ih okrivljenik ili branitelj vide, osim u odnosu na one dijelove spisa koji su klasificirani. Tada se ti dijelovi spisa ne daju na uvid dok se ne skine oznaka tajnosti. Takve su situacije u praksi rijetke. Ne postoji ni praksa da se pravo uvida u spis dopušta samo okrivljeniku, ali ne i njegovu branitelju. U praksi okrivljenici rijetko osobno ostvaruju pravo na uvid u spis predmeta. Uglavnom se to radi preko branitelja.

S druge strane neki branitelji nisu u potpunosti zadovoljni ni načinom na koji je pravo na uvid u spis predmeta uređeno u zakonu ni načinom na koji to pravo ostvaruju u praksi. Tako primjerice prigovaraju da postojeće zakonsko uređenje omogućava državnim odvjetnicima da odgodom ispitivanja okrivljenika ograničavaju obrani pravo na uvid u spis predmeta. Postoje i praktični problemi koji se odnose na dogovaranje termina za uvid u spis predmeta, veličinu spisa i cijenu usluga kopiranja spisa.⁵²

Branitelji se nisu susretali sa situacijom vremenskog ograničenja prava na uvid u spis predmeta. Zakonom predviđena mogućnost da se obrani uskrati uvid u pojedine dijelove spisa predmeta u praksi se ne primjenjuje. Međutim

---

no pravo na uvid u spis predmeta. V. opširnije Pajčić, Matko, *Pravo okrivljenika na uvid u spis predmeta tijekom prethodnog kaznenog postupka u pravnim sustavima nekih europskih država i praksi Europskog suda za ljudska prava*, HLJKZP 1 (2010), str. 27-29.

⁵¹ Nemogućnost uvida u spis predmeta zbog toga što se spis u danom trenutku nije nalazio kod tijela koje je vodilo postupak, nego kod nekog drugog tijela, bila je jedan od razloga iz kojih je Europski sud za ljudska prava u slučaju *Dolenec* utvrdio povredu prava podnositelja zahtjeva na pravo na pravični postupak iz čl. 6. st. 1. u vezi sa st. 3. Konvencije. Detaljnije o toj presudi v. Pajčić, Matko; Valković, Laura, *Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na pravično suđenje*, HLJKZP 2 (2012), str. 787-791, i Đurđević, Zlata; Ivičević Karas, Elizabeta (ur.), *Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske u kaznenim predmetima*, Sveučilište u Zagrebu – Pravni fakultet, Zagreb, 2013, str. 69-78.

⁵² Više o problematici troškova umnažanja spisa predmeta v. kod Đurđević, *op. cit.* (bilj. 15), str. 73, i Valković, *op. cit.*, str. 551-552.

određeni broj branitelja nije u potpunosti zadovoljan načinom na koji državni odvjetnici vode spis predmeta te navode da im je katkad, zbog načina vođenja spisa, onemogućen uvid u sve dijelove spisa. Situacije u kojima bi pravo na uvid u spis predmeta bilo omogućeno samo branitelju, a ne i okrivljeniku, naše pravo i praksa ne poznaju.

2. Pravo na branitelja

2.1. Općenito

U stadiju istrage, odnosno istraživanja, ZKP proklamira i detaljno uređuje pravo na branitelja pri ispitivanju koje provodi državni odvjetnik ili po njegovu nalogu istražitelj, a koje je zajamčeno svakom okrivljeniku, kao i uhićeniku. Uređenje prava na branitelja pri „formalnom“ ispitivanju u literaturi se u načelu ne smatra spornim,⁵³ ako izuzmemo kritike uređenja pojedinih segmenata tog prava, kao što su pravo na branitelja po vlastitu izboru⁵⁴ te pravo na besplatnu pravnu pomoć branitelja.⁵⁵

U odnosu na korištenje prava na branitelja od strane uhićenika i okrivljenika u situacijama kada obrana nije obvezna vrlo su različita iskustva državnih odvjetnika glede učestalosti situacija u kojima uhićenici koriste to pravo. Uvijek se omogućuje ostvarivanje prava na branitelja prilikom prvog ispitivanja. Petero ispitanika istaknulo je da je mogućnost korištenja tog prava, prema njihovom iskustvu, uvjetovana uhićenikovim, odnosno okrivljenikovim imovinskim, odnosno financijskim prilikama.

Posebna pozornost posvećena je eventualnoj korelaciji između korištenja prava na šutnju i prava na branitelja budući da rezultati nekih poredbenih istraživanja pokazuju da udio „korisnih izjava“ osumnjičenika danih pred tijelima kaznenog postupka, odnosno broj priznanja, opada sa širenjem mogućnosti korištenja pravom na branitelja.⁵⁶ Većina intervjuiranih državnih odvjetnika, njih sedam, smatra da korelacija između korištenja prava na šutnju i prava na branitelja postoji, pogotovo kada se provodi prvo ispitivanje i obrana nije ostvarila pravo na uvid u spis predmeta. Nakon ostvarivanja uvida u spis predmeta obrana je šutnjom rjeđa. No petero ispitanika smatra da ne postoji korelacija, odnosno da je teško procijeniti brani li se okrivljenik šutnjom na svoju

---

⁵³ V. Pajčić, *op. cit.* (bilj. 31), str. 62.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 64–65.

⁵⁵ V. Đurđević, *op. cit.* (bilj. 22), str. 352–353, i Valković, *op. cit.*, str. 537–539.

⁵⁶ Što onda utječe na kretanje razine razjašnjenosti kaznenih djela. V. Karas, Željko, *Kriminalistički značaj pribavljanja osumnjičenikovog iskaza prije početka kaznenog postupka*, Policija i sigurnost 2 (2015), str. 106-108.

inicijativu ili prema savjetu odvjetnika, pogotovo ako ispitanici sudjeluju u postupcima u kojima je obrana uvijek obvezna pri prvom ispitivanju.

Glede branitelja rezultati istraživanja pokazuju da veliku većinu ispitanika okrivljenici pozvani na ispitivanje kod državnog odvjetnika kontaktiraju prije odazivanja na poziv. Jedan je ispitanik istaknuo da ga rijetko kontaktiraju, smatrajući da je to zbog straha od visokih troškova postupka. Dio ispitanika savjetuje obranu šutnjom zbog nemogućnosti uvida u spis predmeta prije ispitivanja.

2.2. Odricanje od prava na branitelja

U odnosu na odricanje od prava na branitelja (v. *supra* II.3.2.) kada obrana nije obvezna, većina ispitanika navela je da se provjerava je li okrivljenik razumio posljedice odricanja od prava na branitelja. Glede načina na koji se to provjerava dva ispitanika upozoravaju da će se iskaz dan bez branitelja moći koristiti kao dokaz tijekom cijelog postupka, dok većina ispitanika daje pouku o pravima i provjerava je li razumio pouku o pravima, uz eventualna potrebna dodatna pojašnjenja, no bez objašnjenja konkretnih posljedica.

2.3. Pravo na povjerljivu komunikaciju s braniteljem

Glede ostvarivanja povjerljive komunikacije između uhićenika/okrivljenika i branitelja (v. *supra* II. 3.3.) iz istraživanja iskustava državnih odvjetnika proizlazi da se ta komunikacija najčešće ostvaruje na hodniku. U većini situacija za vrijeme konzultacija nisu nazočni državni odvjetnici, no kada je riječ o uhićenicima, prisutni su pravosudni policajci, koji su na dovoljnoj udaljenosti da ne čuju sadržaj komunikacije. U odnosu na trajanje konzultacija s braniteljem vrlo su različita iskustva, od dvije minute do sat vremena, no moguće je zaključiti da ispitanici državni odvjetnici ne smatraju nužnim ograničiti trajanje konzultacija te da u praksi nema problema s eventualnim zlouporabama. Stoga je moguće zaključiti da propisano ograničenje trajanja konzultacija uhićenika s braniteljem od 30 minuta (čl. 108. st. 7. ZKP-a) nije uvjetovano potrebama prakse.

Prema iskustvima intervjuiranih branitelja u prostorijama državnog odvjetništva načelno se osigurava povjerljiva komunikacija okrivljenika, odnosno uhićenika, i branitelja, no ispitanici ističu nedostatak adekvatnih prostorija, zbog čega se konzultacije obavljaju na hodniku. U nekim situacijama (vjerojatno kod uhićenika i okrivljenika kojemu je određena mjera istražnog zatvora) u prostorijama se nalaze i policijski službenici (ili pred vratima).⁵⁷ Konzultacije

---

⁵⁷ Jedan ispitanik je ukazao na poteškoće u komunikaciji branitelja s okrivljenikom koji je u istražnom zatvoru, odnosno na neadekvatne prostorije u zatvorima, u kojima se branitelj pri-

s braniteljem traju ovisno o okolnostima konkretnog slučaja, ali u pravilu ne dugo (pet do dvadeset minuta) i uglavnom ne dulje od 30 minuta. Nitko od ispitanika nije problematizirao moguća ograničenja trajanja konzultacija.

2.4. Participatorna prava branitelja

Prema iskustvima intervjuiranih državnih odvjetnika branitelj sudjeluje u ispitivanju uhićenika, odnosno okrivljenika, na način da može postavljati pitanja nakon što ispitivanje završi državni odvjetnik. Većina ispitanika ističe da branitelj može savjetovati okrivljeniku da ne odgovori na pojedino pitanje. I prema iskustvima intervjuiranih odvjetnika branitelji aktivno sudjeluju u ispitivanju okrivljenika u državnom odvjetništvu na način da pitanja postavljaju nakon državnog odvjetnika. Pojedini ispitanici istaknuli su da mogu savjetovati okrivljeniku da ne odgovori na pojedina pitanja, a pojedini ističu da je njihova zadaća i da kontroliraju pitanja koja postavlja držani odvjetnik u smislu da prigovore u slučaju sugestivnih ili kaptioznih pitanja.

3. Pravo na tumačenje i prevođenje

3.1. Pravo na tumačenje

U skupini državnih odvjetnika ispitanici su naveli da osumnjičenik dobiva tumača ako izjavi da ne govori i ne razumije hrvatski jezik, čak i kada se radi o državljanima država sa sličnim jezikom, jer državni odvjetnik ne radi lingvističku procjenu. Jedan ispitanik dodao je da je najvažnija okrivljenikova procjena vlastitog razumijevanja jer se radi „o njegovoj koži“. Ispitanici su u pravilu izjavili da bi tumača osigurali i u slučaju kada okrivljenik izjavi da govori i razumije jezik ako smatraju da njegova razina razumijevanja nije zadovoljavajuća, dok je jedan ispitanik naveo da u slučaju osumnjičenikova izričita odricanja tumača otpušta jer nema drugog izbora.

Za izbor tumača ponajprije se koristi popis stalnih sudskih tumača, a izbor olakšava postojanje baze Sudačke mreže po jezicima i gradovima. Jedan ispitanik istaknuo je probleme koji se pojavljuju noću jer ne postoje dežurstva pa se tada tumači pronalaze na svakojake načine. U ovoj skupini neki su ispitanici naveli da vode bilješke pa npr. sljedeći put ne zovu tumača koji rekao da ne radi iza 15 sati. Dio ispitanika naveo je da se u pravilu izaberu oni tumači koji su iskusniji ili čije je ranije tumačenje prošlo u redu, dok se kod „egzotičnih“ jezika ili ljeti koriste i *ad hoc* tumači.

---

likom dogovaranja obrane mora nadvikivati s ostalim zatvorenicima i njihovim odvjetnicima koji su nazočni u prostoriji.

Ispitanici su naveli da je bilo poteškoća s pronalaskom dostupnih tumača, ali su ih uvijek uspijevali riješiti. Kao jezike za koje je teže naći tumače naveli su albanski, arapski i „egzotične“ jezike. Tumače su pronalazili uz pomoć drugih tumača, preko poznanstava ili preko Crvenog križa. U jednom slučaju tumač za kineski doveden je iz drugog grada, a u nekim slučajevima korišteni su studenti Filozofskog fakulteta kao *ad hoc* tumači. U jednom slučaju, kada se nije mogao pronaći tumač, okrivljenik je pristao na ispitivanje na engleskom jeziku. Tehnološkim sredstvima za osiguranje tumačenja nisu se služili. Kao obrazloženje jedan je ispitanik istaknuo da to nije bilo potrebno jer su uvijek uspjeli dovesti adekvatnog tumača.

U većini slučajeva ispitanici su zadovoljni radom tumača ili nemaju većih primjedaba. Jedan ispitanik istaknuo je da nekima od njih nedostaje bolja edukacija o pravu. Kao problem su istaknuti i manje rasprostranjeni jezici. Državni odvjetnici nisu se susreli s prigovorima okrivljenika na kakvoću tumačenja, osim u jednom slučaju, koji je razriješen tako da je okrivljenik angažirao odvjetnicu koji je bila sudski tumač za njemački jezik.

U odnosu na komunikaciju između okrivljenika i branitelja svi su ispitanici odgovorili da se pravo na tumačenje odnosi i na njihovu komunikaciju. Povjerljivost komunikacije osigurava im se iza zatvorenih vrata (posebna prostorija) ili im se dopusti da se odmaknu, primjerice u hodnik. Treba spomenuti i da jedan ispitanik smatra da se pravo na tumačenje ne odnosi na savjetovanje branitelja i okrivljenika u istražnom zatvoru i da stoga u tom slučaju ne omogućava dolazak tumača. Ispitanici se nisu susreli sa zahtjevima branitelja i okrivljenika da im se osigura tumač za međusobnu komunikaciju na teret Državnog odvjetništva.

U odnosu na ostvarenje prava na tumačenje i prevođenje ispitanici u skupini branitelja u pravilu su iskazali zadovoljstvo i naveli da nisu imali problema s tumačenjem i prevođenjem u državnim odvjetništvima. Tako su naveli da je to pravo djelotvorno, da je uvijek prisutan tumač i da je komunikacija uvijek omogućena.

U odnosu na zadovoljstvo radom tumača branitelji su u pravilu naveli da su zadovoljni, iako su dva ispitanika navela da su postojali slučajevi kada su im se klijenti žalili na kakvoću tumačenja, primjerice kada tumač nije dobro znao sleng albanskog jezika koji je koristio okrivljenik. Uz to dva su ispitanika upozorila da ne mogu ocijeniti kakvoću tumačenja jezika koji ne razumiju te da bi to trebalo pitati okrivljenike.

3.2. Pravo na prevođenje

U skupini državnih odvjetnika dio ispitanika naveo je da nije imao situaciju da se traži prijevod dodatnih dokumenata. Drugi su naveli da se prevode svi dokumenti koje okrivljenik zatraži (posebno su istaknuti kaznena prijava i pismeno koje predstavlja dokaz). Treći su naveli da se prevodi cijeli spis pred-

meta. Nitko od ispitanika nije se susreo s prigovorom okrivljenika ili branitelja na odluku o tome da nije potrebno prevesti određeni dokument ili njegov ulomak. Kao razlog tome neki su naveli da je obrana uglavnom zadovoljna jer se uvijek prevede sve što je bitno za postupak i da pravo uvijek tumače u korist okrivljenika te bi stoga uvažili njegovu procjenu o važnosti dokaza za obranu. Možda i zato nitko od ispitanika nije se susreo s prigovorom okrivljenika ili branitelja na kakvoću prevođenja.

Ispitanici većinom nisu imali iskustva s prevođenjem dokumenata na vlastitu inicijativu.⁵⁸ Neki su naveli da bi tako postupili da se radi o bitnom dokumentu s kojim okrivljenik treba biti upoznat ili je to potrebno za pripremu njegove obrane ili korištenje drugim procesnim pravom. Analizom danih odgovora može se zaključiti da državni odvjetnici ne koriste mogućnost usmenog prevođenja dokumenata.⁵⁹ Također ispitanici ne koriste ni usmeno prevođenje sažetka nekog dokumenta. Kao razlog za to neki su istaknuli da ne znaju tko bi napravio takav sažetak.

U odnosu na prevedene dokumente ispitanici u skupini branitelja u pravilu su naveli da su zadovoljni njihovom kakvoćom. Ipak, neki su ispitanici istaknuli da postoje i zaista nekvalitetni tumači te da je bilo problema kada se radilo o trgovačkom pravu i određenim stranim jezicima. I u odnosu na prevođenje jedan je ispitanik upozorio da ne može ocijeniti njegovu kakvoću.

IV. POSTUPAK PRED SUDOM (NA RASPRAVI)

1. Pravo na obavijest

Posljednja faza postupka koju je istraživanje obuhvatilo bila je sudska faza postupka. U odnosu na tu fazu cilj je bilo utvrditi u kojoj su mjeri okrivljenici u toj fazi postupka upoznati sa svojim pravima i s optužbom. Pitanja upućena sucima odnosila su se primarno na obavještanje okrivljenika o pravima. Naime radi se o fazi postupka koja slijedi nakon podizanja optužnice u kojoj je optužba za kazneno djelo već u potpunosti definirana, pa nije bilo potrebno u tu fazu istraživanja uključivati i ona pitanja koja se odnose na informiranje o optužbi. Osim sucima pitanja su bila upućena i braniteljima.

Suci su se složili u ocjeni da je okrivljenik u trenutku dolaska pred sud već dobro upoznat sa svojim pravima. To je posljedica činjenice da se o svojim pravima obavještava u ranijim fazama postupka kroz dostavu pisane pouke o pravima. Suci su se također složili u ocjeni da okrivljenici u trenutku dolaska pred sud razumiju svoja prava. Branitelji u pravilu nisu imali primjedaba u

---

⁵⁸ Dio ispitanika nije odgovorio na to pitanje.

⁵⁹ Nije do kraja razjašnjeno jer su se odgovori često odnosili na usmeno ispitivanje okrivljenika, a ne na prijevod dokumenata.

odnosu na obavještanje okrivljenika o pravima i o optužbi u sudskoj fazi kaznenog postupka.

2. Pravo na branitelja

2.1. Općenito

Okrivljeniku se mora osigurati ostvarivanje prava na branitelja, osim ako se tog prava izrijeком i na propisani način odrekao (v. *supra* II.3.2.). S druge strane čl. 383. st. 8. ZKP-a propisuje da se u pozivu na raspravu optuženika protiv kojeg se vodi postupak za kazneno djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina upozorava da se rasprava može održati i u slučaju neopravdanog nedolaska uredno pozvanog branitelja na raspravu ili uzimanja branitelja tek na raspravi ako obrana nije obvezna. Riječ je o odredbi koja se može problematizirati iz aspekta ustavnog prava okrivljenika na branitelja po vlastitom izboru⁶⁰ te s obzirom na presudu ESLJP-a *Hanževački protiv Hrvatske*, u kojoj je Hrvatska osuđena zbog povrede prava iz čl. 6. st. 3. t. c. zajedno s čl. 6. st. 1. EKLJP-a, zbog uskrate mogućnosti da se okrivljenik na raspravi brani uz pomoć branitelja po vlastitom izboru.⁶¹

U odnosu na pitanje smatraju li da je u određenim situacijama opravdano provesti raspravu bez prisutnosti branitelja, iako se okrivljenik nije odrekao tog prava, u situacijama kada obrana nije obvezna, većina intervjuiranih sudaca smatra da je, da bi se rasprava održala bez branitelja, potrebno okrivljenikovo izričito odricanje od prava na branitelja. Iz odgovora troje sudaca koji nisu spomenuli izričito odricanje od prava na branitelja proizlazi da omogućuju pravo na branitelja uvijek kada okrivljenik to pravo traži. Dobiveni odgovori pokazuju da suci u praksi nisu skloni dosljednoj primjeni odredbe čl. 383. st. 8. ZKP-a.

Intervjuirani branitelji načelno su zadovoljni načinom na koji je uređen položaj branitelja i njegov odnos s okrivljenikom tijekom sudskog kaznenog postupka. I velika većina ispitanika smatra da nije opravdano, ni u određenim situacijama, provesti raspravu bez prisutnosti branitelja ako se okrivljenik tog prava nije izričito odrekao.

---

⁶⁰ Naime izvorni tekst novog ZKP-a sadržavao je odredbu prema kojoj se u pozivu na raspravu optuženik u skraćenom postupku upozoravao da se, u slučaju kada obrana nije bila obvezna, rasprava neće odgoditi zbog nedolaska branitelja na raspravu ili uzimanja branitelja tek na raspravi (čl. 530. st. 3. ZKP-a). Tu je odredbu međutim ukinuo Ustavni sud RH odlukom iz srpnja 2012. godine. Ustavni sud Republike Hrvatske, odluka i rješenje br. U-I-448/2009, U-I-602/2009, U-I-1710/2009, U-I-18153/2009, U-I-5813/2010, U-I-2871/2011, od 19. srpnja 2012., NN 91/12, toč. 231.2 -3.

⁶¹ ECHR, *Hanževački v. Croatia*, 16 April 2009, 17182/07. Opširnije v. Valković/Burić, *op. cit.*, str. 540.

2.2. Pravo na povjerljivu komunikaciju s braniteljem tijekom rasprave

U odnosu na pitanje je li komunikacija okrivljenika s braniteljem tijekom rasprave uređena na odgovarajući način odgovori intervjuiranih sudaca vrlo su neujednačeni. Moguće je zaključiti da mogućnost komunikacije ovisi o tome sjede li okrivljenik i branitelj blizu jedan drugome, odnosno o veličini konkretne sudnice. Ipak, većina ispitanika omogućuje okrivljeniku i branitelju da tijekom rasprave komuniciraju u sudnici, no ne i tijekom ispitivanja okrivljenika, u smislu da se ne mogu dogovarati kako da okrivljenik odgovori na pitanja. Komunikacija je uvijek dopuštena ako obrana zatraži prekid.

I u odnosu na intervjuirane branitelje također postoje različita iskustva i stavovi. Dok dio ispitanika smatra da je komunikacija okrivljenika s braniteljem tijekom rasprave uređena na odgovarajući način, dio upozorava na nedostatke prostornog rasporeda u sudnicama, u kojima okrivljenici i branitelji sjede odvojeno, katkad toliko udaljeni da je njihova komunikacija onemogućena. Navedeno je razumljivo budući da raspored u sudnicama više odgovara zahtjevima tradicionalnog inkvizitornog postupka, u kojemu je okrivljenik kao „objekt“ ispitivanja sjedio na izdvojenom mjestu, nego suvremenom akuzatornom postupku, u kojemu se dvije ravnopravne stranke suprotstavljaju pred nepristranim sudom. U modelu mješovitog kaznenog postupka, kakav je hrvatski, stadij rasprave primarno je uređen prema akuzatornom modelu te podrazumijeva aktivno sudjelovanje obrane u postupku, napose u izvođenju dokaza na raspravi,⁶² a onda i mogućnost nesmetanog komuniciranja okrivljenika i branitelja kao njegova procesnog pomoćnika. Stoga je moguće zaključiti da bi i prostornu organizaciju sudnica valjalo prilagoditi zahtjevima suvremenog stadija rasprave, odnosno zahtjevima načela jednakosti oružja kao konstitutivnog elementa pravičnog postupka. Načelo jednakosti oružja zahtijeva da stranke imaju jednake mogućnosti iznošenja i raspravljanja o dokazima,⁶³ pri čemu je ključna uloga branitelja, koji osigurava procesnu ravnotežu među strankama.

3. Pravo na tumačenje i prevođenje

3.1. Pravo na tumačenje

U skupini sudaca ispitanici su također naveli da se okrivljeniku po sili zakona osigurava tumač ako kaže da ne govori i ne razumije hrvatski jezik. Jedan je ispitanik naveo da intervenira kada vidi da okrivljenik ima problema kada mu se postavljaju pitanja: da odgovori nisu jasni ili se iz njih može za-

---

⁶² Summers, S. J., *Fair Trials*, Hart Publishing, 2007, str. 78–80.

⁶³ Usp. Summers, *op. cit.*, str. 111.

ključiti da nije razumio pitanje. Kao primjer naveden je i slovenski državljani koji je dobro govorio hrvatski, ali nije razumio pravne termine. Neki ispitanici naveli su da bi osigurali tumača i onda kada se okrivljenik odrekne prava na tumačenje ako se uvjere da ne može pratiti raspravu, a drugi da bi to učinili čak i da zakluče da okrivljenik zlorabljuje svoje pravo. Tumač se u nekim slučajevima koristi za otklanjanje eventualnih nejasnoća, bez prevođenja cijelog tijeka suđenja.

Ispitanici su naveli da koriste popis sudskih tumača u predsjedništvu suda i da se odabir vrši prema redosljedu na njemu. Neki ispitanici naveli su da nastoje ravnomjerno angažirati tumače s popisa, a drugi da se s liste zovu tumači koji su „kooperativniji“, odnosno spremni odmah doći kada ih se pozove.⁶⁴ Također neki su istaknuli da je zbog potrebne preciznosti u prevođenju jednostavnije koristiti tumače koji su ujedno i pravnici. Jedan je ispitanik objasnio da kombinira kriterije: redosljed na listi, preporuke i vlastito iskustvo, jer mu je najvažnije da je postupak kvalitetno proveden te da optuženik razumije što se odvija na raspravi. Kao primjer *ad hoc* tumača istaknuti su baletani HNK Split, koji su korišteni za rumunjski jezik.

Ispitanici su naveli neke slučajeve kada su imali problema s pronalaskom tumača, npr. za narječje albanskog ili za rumunjski. U nekim slučajevima za pomoć su se obraćali i konzulatima stranih država. Ispitanici se nisu služili tehnološkim sredstvima za osiguranje tumačenja. Kao obrazloženje jedan je ispitanik, zbog rokova u kojima se pojedine radnje moraju poduzeti, izrazio sumnju da bi bilo moguće na vrijeme osigurati tumačenje na taj način.

U većini slučajeva ispitanici su izjavili da su zadovoljni radom tumača, osim u pojedinačnim slučajevima zbog nepreciznog prijevoda pravnih pojmova ili višeznačnica. U takvim se slučajevima na raspravi nastojalo utvrditi točan prijevod. Od svih skupina suci su se najčešće našli u situaciji da okrivljenik i branitelj prigovaraju kakvoći tumačenja, ali i u toj skupini radilo se o manje od polovice ispitanika. Čini se da su prigovori najčešći kada neki od sudionika govori oba jezika. Nekad se radilo samo o sitnijim terminološkim problemima, koji su odmah razriješeni, npr. zato što tumači ne poznaju pravnu terminologiju, a u jednom predmetu došlo je i do razrješenja tumača.

U odnosu na komunikaciju između branitelja i okrivljenika svi su ispitanici odgovorili da se pravo na tumačenje odnosi na njihovu komunikaciju. Ipak, neki su ispitanici istaknuli da osiguranje tumača izvan rasprave nije u nadležnosti suda i da bi se branitelj sam za to trebao pobrinuti. Pravo se u pravilu ostvaruje prije sjednica izvanraspravnog vijeća ili rasprave u vremenu od „nekoliko minuta“, ali tumači često odlaze s braniteljima u istražni zatvor. Jedan je ispitanik naveo da bi dopustio i kratki prekid rasprave radi savjetovanja uz pomoć tumača.

---

⁶⁴ Istaknuto je i da se često nastavlja koristiti tumači koji su bili angažirani u ranijim stadijima postupka.

U skupini branitelja ispitanici su u pravilu iskazali zadovoljstvo zakonskim uređenjem prava na tumačenje pred sudom. Ipak, jedan je ispitanik istaknuo da nije zadovoljan zakonskom formulacijom da „okrivljenik ne razumije i ne govori jezik“, jer postoje osobe koje misle da razumiju i govore hrvatski jezik i odriču se prava na tumačenje i prevođenje, no jezični im se fond sastoji od dvjestotinjak riječi te stoga nisu u stanju iznositi svoju obranu (npr. Romi i seoske zajednice Mađara u Baranji). U odnosu na ostvarenje prava na tumačenje branitelji su također iskazali zadovoljstvo u tom stadiju postupka. Jedan ispitanik naveo je da mu se nikad nije dogodilo da mu je odbijen zahtjev da mu se nešto prevede iz spisa. Ipak, jedan ispitanik istaknuo je svoje nezadovoljstvo kakvoćom tumačenja i naglasio potrebu uvođenja specijalizacije za tumačenje.

U fokus-grupama utvrđeno je da se za komunikaciju između okrivljenika i branitelja često koristi engleski jezik, čak i ako ga stranac slabo govori. Razlog tome je to što troškove njihove međusobne komunikacije često snosi sam okrivljenik pa mu se na taj način smanjuju troškovi postupka. Kao primjer je naveden predmet u kojem su branitelji sami angažirali tumače za ruski kako bi mogli komunicirati s okrivljenicima u istražnom zatvoru.

3.2. Pravo na prevođenje

U skupini sudaca neki su ispitanici naveli da se nisu susreli sa zahtjevom za prevođenje dodatnih dokumenata. Drugi su naveli da prevode svako pismeno koje je u spisu i materijalni je dokaz, a ako stranka zahtijeva, onda i neki dopis koji nije dokazna građa. Mnogi smatraju da bi se trebalo prevesti ono što okrivljenik traži. Kao primjer dodatnih dokumenata koji su se prevodili navedeni su potvrda o stalnom studiranju i nalaz veterinara. U jednom slučaju prevođen je cijeli spis od nekoliko desetaka tisuća stranica. Kao poseban problem navedeni su zahtjevi za prevođenje dokumenata kod suđenja u odsutnosti.⁶⁵

Dio ispitanika naveo je da od dodatnih dokumenata prevode samo ono što stranke zahtijevaju ili nisu dali odgovor. Kao primjere dodatnih dokumenata koji su se prevodili neovisno o zahtjevima stranaka naveli su socijalno-anamnestičke podatke centra za socijalnu skrb u predmetima protiv maloljetnika i podatak o tome tko je zaprimio okrivljenika u bolnici i obavio pregled zbog prigovora da nije dobro izmjeren alkohol u krvi. Neki su ispitanici naveli da bi preveli i neki dopis koji nije dokazna građa ako stranka to zahtijeva te da bi u načelu trebalo prevesti sve dokumente koje stranka zatraži, a izražen je i stav da treba prevesti sve što je u spisu (optužnicu i dokaze na kojima se ona temelji) jer je to potrebno za ostvarivanje obrane, a takva praksa potvrđena je i u fokus-grupama.

---

⁶⁵ U jednom takvom predmetu zahtijevalo se prevođenje cijelog spisa, što je sud odbio, ali viši sud još uvijek nije odlučio o žalbi.

Većina se ispitanika nije se našla u situaciji da okrivljenik i branitelj prigovaraju odluci o tome da nije potrebno prevesti određeni dokument ili njegov ulomak. Kao primjeri kada bi ispitanici odbili prijedlog istaknuti su prevođenje dokumenta koji nije bitan za utvrđivanje bitne činjenice ili u predmetu s više suoptuženika ako se dokument ne odnosi na točku optužbe u kojoj je optuženik.

Nitko od sudaca nije se susreo s prigovorom okrivljenika ili branitelja na kakvoću prevođenja. Kao moguća rješenja suci su naveli da bi dostavili prigovor tumaču na očitovanje i u slučaju spora angažirali drugog tumača za kontrolu kakvoće prevođenja. Uz to u zapisnik bi konstatirali primjedbu i ocijenili osnovanost njezinih navoda.

Ispitanici u pravilu ne koriste mogućnost usmenog prevođenja dokumenta. Ipak, naveden je primjer presude na temelju sporazuma stranaka, koja je uz suglasnost okrivljenika usmeno prevedena i nije izrađen pisani otpravak. Kao primjer je navedeno i pojašnjenje određenih dijelova dokumenta na raspravi. Ispitanici nisu koristili ni usmeni prijevod sažetka nekog dokumenta. Neki su upozorili na opasnost da se prevođenjem sažetka nešto izvuče iz konteksta i promijeni smisao dokumenta. Uz to istaknuli su i da sačinjavanje sažetka zahtijeva prethodno poznavanje konkretne stvari te da ne znaju kako bi izabrali ono što je najbitnije, osobito stoga što svaka stavka može biti potencijalno bitna. U skupini branitelja ispitanici su u pravilu iskazali zadovoljstvo zakonskim uređenjem prava na prevođenje pred sudom, kao i ostvarenjem tog prava.

V. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

1. Pravo na obavještavanje

Rezultati istraživanja o načinu na koji se u praksi ostvaruje osumnjičeni-kovo i okrivljenikovo pravo na obavještavanje o pravima i o optužbi pokazali su da najveći problemi vezano uz ostvarivanje tih prava postoje u najranijim fazama kaznenoga postupka, odnosno u fazi policijskoga postupanja u vezi s kaznenim postupkom. U odnosu na obavještavanje o pravima osumnjičenika ti se nedostaci odnose prije svega na činjenicu da se osoba koja je osumnjičena da je počinila kazneno djelo, a koja u vezi s tom sumnjom još nije uhićena niti je protiv nje poduzeta neka formalna dokazna radnja, u znatnom broju slučajeva ne obavještava o pravima. Jednako vrijedi i za osobu u odnosu na koju se tijekom provođenja obavijesnog razgovora pojavi sumnja da je počinila kazneno djelo. U odnosu na obavještavanje osumnjičenika o optužbi problemi u praksi manji su nego kod obavještavanja osumnjičenika o pravima te sve kategorije osoba koje su bile predmet ovog istraživanja u odnosu na policijsku fazu postupka dobivaju barem minimalnu obavijest o optužbi, i to kao naznaku

naziva kaznenog djela za koje se sumnjiče, uz navođene članka KZ-a kojim je to kazneno djelo definirano.

Uočene probleme u praksi vezane uz obavještanje osumnjičenika o pravima u policijskoj fazi postupanja moguće je objasniti razlozima koji se mogu podijeliti u dvije skupine. U prvu skupinu razloga pripadaju oni koji se odnose na teškoće u razlikovanju između različitih procesnih uloga u najranijim fazama postupka. Policijskim je službenicima objektivno u određenim situacijama teško procijeniti trebaju li prema određenoj osobi postupati kao prema građaninu ili kao prema osumnjičeniku. U tom je kontekstu razumljivo da je policijskim službenicima lakše osloniti se na neki konkretni procesni trenutak, kao što su uhićenje ili poduzimanje dokazne radnje, kao kriterij za povlačenje granice između statusa građanina i osumnjičenika. Druga skupina razloga odnosi se na činjenicu da je policijska faza postupka, u usporedbi s državnoodvjetničkom i sudskom, regulirana znatno manjim brojem odredaba koje se odnose na različite procesne forme kao garancije zaštite temeljnih ljudskih prava okrivljenika i drugih osoba koje se nađu u žarištu interesa državnih represivnih tijela. Međutim najznačajnija novina koju donose direktive čije su odredbe bile predmet ovoga istraživanja i jest protezanje jamstava zaštite temeljnih ljudskih prava osumnjičenika i okrivljenika i na fazu policijskoga postupanja, koja je kod nas tradicionalno, posebno u fazi obavijesnih razgovora, bila oslobođena čvrstih okova takvih jamstava.

U odnosu na državnoodvjetničku fazu postupanja zaključak je istraživanja da se zakonske odredbe koje se odnose na obavještanje okrivljenika o pravima i o optužbi dosljedno primjenjuju u praksi. Određeno nezadovoljstvo branitelji su iskazali u odnosu na način na koji se u praksi ostvaruje pravo na uvid u spis predmeta. Stoga je potrebno dodatno razmotriti mogu li se mehanizmi uspostavljeni u praksi kroz koje se to pravo ostvaruje optimizirati na način da se obrani omogući učinkovito ostvarivanje prava na uvid u spis predmeta, a da se time ne nameću nerazmjerne obveze državnom odvjetništvu.

Uspjeh zakonskih odredaba o pisanoj pouci o pravima potvrđuju ne samo rezultati istraživanja u odnosu na državnoodvjetničku nego i na sudsku fazu postupka. Svi su se sudionici istraživanja složili da je dosljedna primjena zakonskih odredaba o obavještanju okrivljenika o pravima kroz dostavu pisane pouke o pravima pridonijela obaviještenosti okrivljenika o njegovim pravima u sudskoj fazi postupka.

2. Pravo na branitelja

Iz analize sadržaja intervjua i rasprava u fokus-grupama proizlazi da se znatni problemi u ostvarivanju prava na branitelja, kao i prava na obavještanje, pojavljuju u najranijoj fazi prethodnog postupka, tijekom obavijesnih

razgovora s osumnjičenikom. Iz analize odgovora intervjuiranih policijskih službenika i branitelja proizlazi da u praksi nema jasne diferencijacije, a onda ni ujednačenog načina postupanja u odnosu na različite uloge u kojima se osumnjičenik, sukladno ZKP-u, može ispitivati na obavijesnim razgovorima. Pokazalo se da je pri tome praksa vrlo raznolika i glede ostvarivanja prava na branitelja kao temeljnog prava obrane. Posebno se ističe „siva“ zona ostvarivanja prava na branitelja nakon uhićenja, poglavito tijekom obavijesnih razgovora, koji u pravilu prethode dokaznoj radnji ispitivanja. Slično kao i glede prava na obavještanje moguće je zaključiti da je neujednačena praksa posljedica zakonske nereguliranosti najranije faze postupka, konkretno obavijesnih razgovora.

Nasuprot tome postupak pred državnim odvjetnikom detaljno je reguliran zakonom, pa tako i pravo uhićenika na branitelja i način ostvarivanja tog prava u trenutku poduzimanja dokazne radnje ispitivanja okrivljenika. Odgovori sve četiri skupine ispitanika upućuju na to da u ovoj fazi postupka u praksi nema većih problema. Ipak, valja unaprijediti mogućnosti povjerljive komunikacije okrivljenika i branitelja osiguranjem adekvatnih prostorija za tu namjenu.

Što se tiče postupka pred sudom, u stadiju rasprave, iz rezultata provedenog istraživanja proizlazi da treba unaprijediti mogućnost neometane komunikacije okrivljenika i branitelja, i to odgovarajućom prostornom organizacijom sudnica, u kojima bi okrivljenik sjedio uz branitelja. Jedino na taj način branitelj može učinkovito ostvarivati svoju procesnu funkciju, odnosno pomagati okrivljeniku u njegovoj obrani, te doprinositi procesnoj ravnoteži među strankama.

3. Pravo na tumačenje i prevođenje

Nakon provedenih intervjua dobivena je produbljena slika kako se pravo na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku ostvaruje u pojedinom stadiju kaznenog postupka. U istraživanju je utvrđeno na koji se način utvrđuje da postoji potreba za tumačenjem. U svim skupinama ispitanika kao glavni kriterij uzima se izjava osumnjičenika ili okrivljenika da ne govori ili ne razumije hrvatski jezik. To se može ocijeniti dobrom praksom jer osobe koje odlučuju nemaju posebno znanje potrebno za procjenu je li u konkretnom slučaju tumač potreban i na ovaj se način u korist okrivljenika smanjuje mogućnost pogrešne odluke. Jedina razlika u ostvarenju prava na tumača primijećena je u slučaju obavijesnih razgovora s osumnjičenicima, kada policija u nekim slučajevima koristi vlastite službenike koji govore strane jezike, a tek podredno tumače. Takav način tumačenja ili nuđenje engleskog jezika kao alternative za komunikaciju kao problem su istakli i neki branitelji, a posljedica je načina na koji su uređena prava osumnjičenika u tom najranijem stadiju postupka.

U istraživanju je razjašnjen i način odabira tumača u konkretnom predmetu. Ukratko se mogu identificirati dva sustava izbora tumača s popisa stalnih

sudskih tumača. Prema prvom, tumači se ravnomjerno pozivaju prema redosljedu na popisu, a prema drugom se u odabiru koriste ranija iskustva s kvalitetom i brzinom rada te preporuke. Prisutne su i kombinacije ta dva sustava. Za razliku od toga kod manje zastupljenih jezika nekad su na raspolaganju samo jedan ili dva tumača, ili se koriste *ad hoc* tumači. Iako su sve skupine ispitanika u određenim slučajevima imale teškoće s pronalaskom tumača (npr. noću ili vikendom), na kraju je uvijek pronađeno rješenje, u jednom slučaju čak i tako da je okrivljenik pristao na ispitivanje na engleskom jeziku. Pritom se nijedna skupina nije služila komunikacijskim tehnološkim sredstvima za osiguranje tumačenja. Ispitanici su naveli i niz argumenata protiv takva načina osiguranja tumačenja. U budućnosti treba poduzeti mjere kako bi se tijelima kaznenog postupka olakšao pronalazak tumača s popisa ovlaštenih sudskih tumača, npr. vođenjem dodatnog popisa dežurnih tumača, onih koji simultano tumače ili koji samo prevode dokumente.

Pravo na tumačenje komunikacije između okrivljenika i branitelja u pravilu je prepoznato.⁶⁶ Ipak, utvrđeno je da način ostvarenja tog prava nije zadovoljavajući i trebalo bi bolje urediti način njegovog ostvarenja.⁶⁷ Naime sadašnje rješenje, prema kojemu se okrivljeniku i branitelju daje neko kraće vrijeme za komunikaciju uz pomoć tumača prije početka radnje ili im se daje da se nakratko odvoje, ne može se smatrati zadovoljavajućim. Treba propisati na koji način okrivljenici, kada je potrebno radi zaštite pravičnosti postupka, mogu besplatno (odnosno na teret proračuna) dobiti pomoć tumača za prevođenje razgovora i dopisivanje s braniteljem radi pripreme obrane, podnošenje pravnog sredstva ili lijeka ili poduzimanje drugih radnja u postupku (čl. 8. st. 8. ZKP-a). Navedeno pravo treba osigurati i onda kada se ne radi o radnji pred tijelom kaznenog postupka.

Ostvarenje prava na prevođenje u državnim odvjetništvima i na sudovima u pravilu se ostvaruje na način da se prevode i svi dodatni dokumenti koje okrivljenik ili branitelj zahtijevaju, a katkad i cijeli spis. Vjerojatno zbog toga većina ispitanika nije bila u situaciji odbijati zahtjeve za prevođenjem dodatnih dokumenata. U policijskim prostorijama obično se prevode pouka o pravima i izvješća o uhićenju i dovođenju te svi dokumenti koji se osumnjičenicima predaju. Pritom postoje već unaprijed pripremljeni obrasci na više različitih jezika. U praksi se ne koristi mogućnost usmenog prevođenja dokumenta ili prevođenja njegova sažetka, a naveden je i niz razloga protiv korištenja takva sažetka u kaznenom postupku. Nekorištenje instituta usmjerenih na ostvarenje ekonomičnosti tumačenja i prevođenja moglo bi biti povezano s nepostojanjem

---

⁶⁶ Iznimka su dva ispitanika u skupini policijskih službenika, koji ne smatraju da se pravo na tumačenje odnosi na komunikaciju između okrivljenika i branitelja. Takav stav u praksi vjerojatno dovodi do nemogućnosti ostvarenja toga prava za vrijeme obavijesnih razgovora.

⁶⁷ Ispitanici su naveli da se u većini slučajeva radi o okrivljenicima u istražnom zatvoru.

stručnog usavršavanja pravosudnih dužnosnika i drugih sudionika kaznenog postupka o tumačenju i prevođenju u kaznenom postupku.

Ispitanici su rijetko imali slučajeve u kojima je okrivljenik prigovarao kakvoći tumačenja, a nisu se susreli s prigovorima na kakvoću prevođenja. Kao kontrolna skupina branitelji su u pravilu također, uz pojedinačne iznimke i prigovore na već opisanu praksu tumačenja okrivljeniku za vrijeme obavijesnih razgovora, bili zadovoljni ostvarenjem prava na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku. Jedno i drugo može se smatrati pokazateljima zadovoljavajuće kakvoće tumačenja i prevođenja.

Summary

THE RIGHT OF DEFENCE IN DIFFERENT STAGES OF THE CROATIAN CRIMINAL PROCEDURE: RESULTS OF PRACTICAL STUDIES

In the last few years, Croatian legislation in the field of criminal law has been developing under the direct influence of EU criminal law. This influence is the greatest in the field of the fundamental rights of the accused in the criminal procedure: the right to interpretation and translation, the right to be informed (of his or her rights and the charges against him or her) and the right of access to a defence counsel. The strengthening and broadening of these rights of the accused through EU directives has presented a number of challenges to the Croatian legislator. This paper considers the regulatory framework and the exercise of the right to defence in different stages of the Croatian criminal procedure: before the police, before the state attorney, and before the court. It deals with the second stage of studying the right to defence in the criminal procedure, which is based on a previously conducted study on the influence of European legal standards on Croatian legislation in the field of criminal procedure. The aim of the empirical study was to detect and analyse the deficiencies of the existing normative regulation and practice through an analysis of the regulatory framework and the experiences of four groups of practitioners. The study was conducted in two stages: in the first stage, the study included semi-structural interviews of police officers, state attorneys, judges and defence counsels, and, in the second stage, in order to deepen knowledge and clarify the remaining concerns, a focus-group method was applied using the same groups of respondents. The study shows that the greatest problems in exercising the rights of the accused occur at the earliest stage of the preliminary procedure, which is the procedure before the police. The main factor causing this is the insufficient legal regulation of this stage of the criminal procedure, with regard to the guarantees of the protection of the fundamental human rights of the accused. Such legal under-regulation leads to unequal rights for different groups of suspects in the criminal procedure. In addition to establishing these deficiencies, the study also provides a view into the normative regulation and practice in exercising the studied right of defence, and the authors present a number of proposals for improving the present condition.

Keywords: right of defence, right to interpretation and translation, right to be informed, right to a defence counsel, access to the case file, Croatian criminal procedure